

ISSN 2414-634X

scientific journal

**INNOVATIVE
SOLUTIONS
IN MODERN
SCIENCE**

N 3 (3)

Dubai 2016

publisher TK Meganom, LLC

ISSN 2414-634X

**SCIENTIFIC JOURNAL
INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE
No. 3(3), 2016**

FOUNDER: CENTER FOR
INTERNATIONAL COOPERATION
TK MEGANOM, LLC
WAS FOUNDED IN 2016
IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR
<http://naukajournal.org/index.php/ISMSD>

Edition address: Dubai Silicon Oasis
Headquarters Building 4th Floor, C & D
Wing, Dubai Silicon Oasis, Dubai, UAE
Edition e-mail: ismsdubai@gmail.com
Phone: +971 55 1435638
© Center for international cooperation TK
Meganom, LLC

Reprint of materials without the written permission of edition forbidden

Editorial Board:

The Editor-in-chief Doctor of Political
Science, Professor, Kornienko V.

Doctor of Economics Sciences, Professor
Bashnyanin G.

Doctor of Economics Sciences, Professor,
Barsky Y. M.

Doctor of Economics Sciences, Professor,
Shvets N. R.

Doctor of Economics Sciences, Professor,
Shevchuk A. V.

Doctor of Economics Sciences, Associate
Professor, Vdovenko N. M.

Doctor of Economics Sciences, Professor,
Zahorna T. O.

Doctor of Economics Sciences, Associate
Professor, Hrapkina V. V.

Doctor of Economics Sciences, Professor
Babenko A.

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Orehovsky V.

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Yuriy M.

Doctor of Historical Sciences,
Bezarov O.

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Tsyganenko L. F.

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Roebuck Igor Y.

Doctor of Historical Sciences,
Nikitenko K. V.

Doctor of Philosophy, Alatoon
Mohammad Fayiz Ahmad

Doctor of Philosophy, Professor,
Chikarkova M.

Doctor of Philosophy, Professor,
Andriyenko O. V.

Doctor of Philosophy, Dulyň P. G.

Doctor of Political Sciences, Professor,
Tkach O. I.

Doctor of Political Sciences, Associate
Professor, Denysyuk S. G.

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Belmaz Y. M.

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Vlasenko K. V.

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Prima R. M.

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Kozhevnikov V. M.

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Tarnopolskyi O. B.

Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Poluboiaryna I. I.

Doctor of Psychology, Professor,
Volzhentseva I.

Doctor of Medicine, Professor,
Bocharov V. A.

Doctor of Medicine, Professor,
Peklina G. P.

Doctor of Medicine, Chief Scientific
Associate, Zhalko-Titarenko V.

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Baranowski V. M.

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Gogo V. B.

Doctor of Law, Professor, Krinitsky I. E.

Doctor of Law, Professor, Gumin A. M.

Doctor of Engineering Sciences, Alatoon
Mohammad Fayiz Ahmad

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Indexing:

РИИЦ SCIENCE INDEX

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

GOOGLE SCHOLAR

I. ECONOMICAL SCIENCES

УДК 658.27: 656.2

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОПОЗИЦІЙ СПРЯМОВАНИХ НА ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

кандидат економічних наук, доцент, Каличева Н.Є.

кандидат економічних наук, доцент, Маслова В.О.

Український державний університет залізничного транспорту, Україна,
Харків

У статті розглянуто основні проблеми залізничного транспорту, зокрема значне зношення основних фондів, та запропоновано підходи подолання зазначених негативних тенденції. Визначено, що відновлення основних фондів залізничного транспорту, особливо в сучасних умовах, має відбуватися поступово через проведення модернізації та оновлення рухомого складу, контактної мережі, верхньої будови колії, земляного полотна і штучних споруд та інших засобів відповідно до інтенсивності руху, вантажонапруженості ділянки колії та інших показників, зокрема, якості та ефективності забезпечення перевізного процесу.

Ключові слова: залізнична галузь, основні засоби, модернізація, ефективність, виробничі потужності, ремонт

Kalicheva N.E., Maslova V.O. Justification of proposals aimed at improving the state of fixed assets of railway transports/ Ukrainian state university of railway transport, Ukraine, Kharkiv

The article describes the main problems of the railway transport, including significant depreciation of fixed assets and proposed approaches

to overcome these negative trends. Determined that the restoration of fixed assets of railway transport, especially in modern conditions, must occur gradually through the modernization and renewal of rolling stock, catenary's, track superstructure, sugared and artificial structures and other means according to the intensity of traffic, tight supplying part of the road and other indicators, in particular, the quality and effectiveness of the transportation process.

Keywords: railway sector, fixed assets, modernization, efficiency, production capacity, repair

Вступ. Залежність забезпечення якісного та надійного перевізного процесу залізничним транспортом проявляється у використанні можливостей інтенсивного розвитку залізниць, що призводить до адаптації їх до змінного зовнішнього середовища, та слабе фінансування поточних витрат і значні матеріальні затрати залізничного транспорту спричинили відчутне фізичне та моральне зношення основних фондів і відобразилися на ефективності застосування сучасних технологій у галузі.

Стан зношення основних фондів залізничного транспорту постійно зростає. Так, дві третини рухомого складу залізничного транспорту України потребують негайної заміни, майже третина верхньої будови колії знаходиться в аварійному стані і кожного року на 30 % зростає кілометраж колій, котрі потребують негайного ремонту.

Відзначимо, що зменшення експлуатаційних характеристик основних фондів українських залізниць, передусім їх активної частини, незадовільно відображається на структурі експлуатаційних витрат і негативно позначається на фінансових значеннях роботи галузі в цілому. Отже, для підняття ефективності функціонування та

конкурентоспроможності залізничного транспорту в сучасних економічних умовах необхідне значне оновлення її матеріально - технічної бази на сучасному рівні.

Незважаючи на важке матеріальне становище як країни, так і транспортної галузі, зокрема, оновлення залізничного комплексу має відбуватися шляхом нового будівництва та придбань. Так, на даний час, виконується робота з технічного переозброєння залізниць для збільшення швидкості та забезпечення безпеки руху, відбувається процес їх оновлення через заміну застарілих локомотивів більш сучасними, використання великовантажних вагонів, запровадження автоматики і телемеханіки, обчислювальної техніки та ЕОМ [1]. Це сприяє зростанню продуктивності праці, зниженню собівартості перевезень та підвищенню ефективності транспортного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями ефективного та надійного розвитку вітчизняної залізничної галузі займався багато провідних вчених і практиків, серед яких М.І. Данько, В.Л. Дикань, Ю.С. Бараш, В.В. Габа, О.Г. Кірдіна, І.В. Токмакова та ін. [2-6]. У своїх дослідженнях вони зазначають, що, на сьогоднішній день, необхідно планувати подальшу роботу залізничного транспорту, опираючись на конкретну реальну перспективу, а не на абстрактні категорії. Саме тому, подальший розвиток галузі має опиратися на сучасну матеріально-технічну базу, та нові методи і технології для ремонту та утримання всіх її основних фондів: рухомого складу, інфраструктури та ін.

Формулювання мети статті та завдань. Дослідження проблем функціонування залізничного транспорту через значне зношення основних фондів та пошук шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Економічна криза 2008 року привнесла свій негативний вплив на функціонування транспортної

галузі нашої країни – об'єми транспортної роботи знизилися майже в чотири рази, що, в першу чергу, віддзеркалилося на процесах відтворення основних фондів всіх видів транспорту і на їх технічному переоснащенні [8].

Зниження швидкостей оновлення основних фондів залізничного транспорту викликає погіршення стану виробничо-технічної бази сфери, що, в свою чергу, призводить до загрози надійної та безпечної діяльності вітчизняного залізничного комплексу.

Однією з основних причин незадовільного технічного і технологічного стану вітчизняної залізничної інфраструктури являється нестача коштів на оновлення основних виробничих фондів та майже повна відсутність інвестиційних вкладів, які б сприяли інноваційно-інвестиційному процесу розвитку залізниць. В результаті, залізничний транспорт має цілу низку проблем, а саме [9]:

- значне старіння основних фондів, їх фізичний та моральний знос;
- поганий ступінь організації перевізного процесу;
- майже повну відсутність транспортного сервісу;
- незначний рівень інформатизації транспортного процесу та інформаційної взаємодії транспорту з іншими галузями економіки.

Якнайповніше та якнайраціональніше використання основних засобів та виробничих потужностей підприємства залізничного транспорту підтримує удосконалення всіх його техніко-економічних показників: підвищення продуктивності праці та фондівіддачі, зростання випуску продукції, зменшення її собівартості, економії капітальних вкладень тощо.

Аналізуючи стан та ефективність використання основних виробничих фондів можна установити:

- виявлення забезпеченості підприємства та його структурних підрозділів основними засобами, тобто встановлення відповідності величини, складу та технічного рівня засобів виробничій програмі підприємства;

- визначення рівня застосування основних фондів та факторів, які впливають на нього;

- належну комплектність наявного парку обладнання;

- ефективне використання обладнання в часі та за потужністю.

В даний час по основних фондах залізничного транспорту, зокрема по рухомому складу, верхній будові колії, земляному полотну, штучним спорудам та іншим засобам - головними критеріями для визначення термінів ремонтних робіт виступає виконана технічними засобами робота (пропущений тоннаж, здійснений пробіг і т. д.). Також, варто зазначити, що знос та руйнування будь-яких технічних засобів залізничного транспорту багато в чому визначається не лише виконаною ними роботою, а і факторами часу у відповідних нормативах і показниках міжремонтного циклу.

Необхідно зауважити, що сьогодні навіть для значних робіт з капітального ремонту в галузі не виконується визначення економічної ефективності цих заходів. Зміна ж наявного порядку санкціонує поліпшення процесу відтворення основних засобів залізничного транспорту та збільшить ефективність їх діяльності.

Визначення розмірів ремонту основних фондів залізничного транспорту залежить від показників і нормативів, які встановлюють знос окремих елементів, пристроїв, вузлів, конструкцій основних засобів. За звичай, ці показники показують зміни, які відбулися з основними фондами під час їх експлуатації.

До основних напрямів вдосконалення управління та планування ремонтів відносяться підходи до оцінки їх економічної ефективності. Так покращення використання потужностей ремонтної бази при здійсненні будь-якого виду ремонту об'єктів, зростання ефективності застосування основних фондів і виробничих потужностей даної сфери призведуть до зменшення упредметненої праці, яка передається на одиницю виготовленої продукції та до збільшення продуктивності праці, зменшення собівартості, тощо. А зменшення кількості посередників між виробниками матеріалів, комплектуючих виробів тощо та ремонтними підприємствами залізничного господарства призведуть до зниження торгової націнки.

Контроль над цінами під час виконання ремонтних робіт має реалізуватися при розгляді збільшення цін на матеріали та комплектуючі, електроенергію та інші елементи витрат не лише за рахунок зменшення великої кількості посередників, але й за рахунок урахування постійного зростання кожного з елементів витрат (рівня оплати праці, вартості запасних частин і матеріалів електроенергії та ін.)

Також необхідно здійснити приведення основних фондів залізниць у відповідність до масштабів перевізної роботи. Адже, зменшення обсягів ремонтних робіт об'єктів залізничної інфраструктури, які на сьогоднішній день мають не значне значення у пропускній роботі залізничного транспорту, дозволить значно зменшити витрати на ремонт і поточне утримання. А запровадження ресурсозберігаючих технологій при виконанні ремонтних робіт відобразиться шляхом вдосконаленням технології на виконання всіх видів ремонтних робіт в галузі.

Відзначимо також, що перехід від системи планово-запобіжних ремонтів до системи ремонтів з огляду на технічний стан основних

фондів інфраструктури призведе до зменшення ремонтних (планових поточних і непланових) і експлуатаційних витрат та до збільшення ефекту, який може бути отриманий від «неомертвляння» вкладень, адже при використанні системи ремонту з огляду на технічний стан капітальний ремонт може бути проведений пізніше ніж при системі планово-запобіжних ремонтів.

Для зменшення затрат пропускної спроможності залізничної мережі необхідно виконувати ремонтні роботи залізничної інфраструктури (колія, зв'язок, електрифікація тощо) на ділянці одночасно. Адже нині середня тривалість «вікон» при виконанні ремонтних робіт складає 4 год. А при організації комплексних ремонтних робіт на залізничній ділянці тривалість «вікна» може бути зменшена на півтори - дві години, що підвищить пропускну спроможність залізниці на 6...8 %.

Розроблення доцільних сфер застосовування ремонтної дорогої техніки при виконанні, наприклад, колійних робіт дасть можливість зменшити розміри парку даних машин та знизити обсяги їх ремонту. Другий напрямок, який сприяє збільшенню економічного ефекту від використання дорогої колійної техніки, зводиться до в того, щоб ця техніка працювала на самих вантажонапружених ділянках мережі. Це призведе до покращення стану колії на завантажених ділянках та зниження витрат на паливо і електроенергію для тяги потягів та до зменшення ремонтних затрат за рахунок прискорення оновлення основних фондів залізничного транспорту (перш за все їх активної частини) шляхом скорочення термінів корисного використання технічних засобів, адже збільшення термінів служби основних фондів призводить до зростання витрат на їх ремонт. А удосконалення планування та управління ремонтними роботами основних фондів

залізничної інфраструктури дозволить значно зменшити ремонтні витрати та покращити технічний стан залізниць.

Також відзначимо, що експлуатаційні витрати залізничного транспорту складають близько 50% від всіх його витрат. Значить правильне планування і використання експлуатаційних засобів сприяє покращенню стану залізничного транспорту, виконання встановлених техніко-виробничих показників і забезпечення рентабельності роботи всієї сфери.

Висновки. Економічна ефективність транспортної галузі розкривається у виробі такого варіанту організації перевізного процесу, при якому транспортні засоби можуть забезпечити повне, своєчасне та високоякісне задоволення потреб національного господарства у наданні послуг з перевезення товарів та вантажів із мінімальними затратами на одиницю перевізної роботи.

Відновлення залізничної галузі, особливо в сучасних умовах, має відбуватися поступово через проведення модернізації та оновлення рухомого складу, контактної мережі, верхньої будови колії, земляного полотна та штучних споруд відповідно до інтенсивності руху, вантажонапруженості ділянки колії та інших показників. Та, за умов зміни пріоритетів у роботі залізничного транспорту, які склалися протягом останніх років через світові геополітичні зміни, вимоги його ефективного функціонування потребують чіткої та злагодженої роботи всіх служб галузі [10].

Саме тому, вимоги до розвитку та реконструкції інфраструктури залізничної сфери, до поліпшення організації та якості ремонту, модернізації та утримання основних фондів потребує підвищених вимог до потужності залізничної мережі, надійності всіх технічних засобів, покращення системи контролю, максимальне використання потужностей ремонтної техніки тощо.

Література:

1. Финансовая база реформ [Електронний ресурс]. - «Магістраль». – Всеукр. транспорт. газ. – 2016. – 9–15 квіт. (№ 25 (2115)). - Режим доступу: <http://www.magistral-uz.com.ua/articles/finansovaja-baza-reform.html>
2. Данько М.І. Удосконалення організаційної структури залізничного комплексу України в сучасних умовах: монографія/ М.І. Данько, В.Л. Дикань, М.В. Кондратюк. – Харків: УкрДАЗТ, 2010. – 190 с.
3. Дикань В.Л. Ефективність роботи транспортної системи України в умовах глобалізації економічних систем / В.Л. Дикань, М.В. Корінь // Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник наукових праць. – Харків, УкрДАЗТ. - 2011. - Вип. 33. – С. 13-19.
4. Бараш Ю.С. Обґрунтування оптимальної моделі управління залізничним транспортом / Ю.С. Бараш // Вісн. Дніпропетр. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. – Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту залізн. транспорт. ім. акад. В. Лазаряна. - 2005. – Вип. 9. – С. 208–213.
5. Габа В.В. Оптимізація параметрів залізничної транспортної системи з метою прискорення доставки вантажів: дис. канд. техн. наук: 05.22.01 /Габа Василь Васильович. – К., 2005. – 144 с.
6. Кірдіна О.Г. Методичний підхід до оцінки ефективності функціонування підприємств залізничного транспорту / Кірдіна О.Г., Пакулін С.Л., Топчій О.О. // Економіка: проблеми теорії та практики. - 2009. – Вип. 249. - Т. I. – С. 32-39.
7. Токмакова І.В. Ресурсний потенціал підприємств залізничного транспорту як базис стійкого зростання/ І.В. Токмакова // Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник науково-практичних статей. - 2014. - Вип. 45. - С. 123-126.

8. На модернизацию подвижного состава не хватает более 4 миллиардов: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://donetskrail.at.ua/news/na_modernizaciju_podvizhnogo_sostava_ne_khvataet_bolee_4_milliardov/2011-06-15-378

9. Каличева Н.Є. Сучасні тенденції розвитку залізничного транспорту України / Н.Є. Каличева // Проблемы экономики и управления на железнодорожном транспорте. ЭКУЖТ 2010. Тезисы V Международной научно-технической конференции. – Д.: ДНУЖТ. - 2010. – С 30.

10. Інтегральна ефективність швидкісних залізничних магістралей: монографія/ [Ю.Є. Пащенко, М. Ю. Гончаров, Й.М. Кранц, В.О. Пилипчик та ін.]; за ред. С.І. Дорогунцова. – К.: РВПС України НАН України, 2005. – 266 с.

References:

1. Fynansovaya baza reform [Elektronnyy resurs]. - «Magistral'». – Vseukr. transport. haz. – 2016. – 9–15 kvit. (№ 25 (2115)). - Rezhym dostupu: <http://www.magistral-uz.com.ua/articles/finansovaja-baza-reform.html>

2. Dan'ko M.I. Udoskonalennya orhanizatsiynoyi struktury zaliznychnoho kompleksu Ukrayiny v suchasnykh umovakh: monohrafiya/ M.I. Dan'ko, V.L. Dykan', M.V. Kondratyuk. – Kharkiv: UkrDAZT, 2010. – 190 s.

3. Dykan' V.L. Efektyvnist' roboty transportnoyi systemy Ukrayiny v umovakh hlobalizatsiyi ekonomichnykh system / V.L. Dykan', M.V. Korin' // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti: zbirnyk naukovykh prats'. – Kharkiv, UkrDAZT. - 2011. - Vyp. 33. – S. 13-19.

4. Barash Yu. S. Obgruntuvannya optymал'noyi modeli upravlinnya zaliznychnym transportom / Yu. S. Barash // Visn. Dnipropetr. nats. un-tu zalizn. transp. im. akad. V. Lazaryana. – D.: Vyd-vo Dnipropetr. nats. un-tu zalizn. transport. im. akad. V. Lazaryana. - 2005. – Vyp. 9. – S. 208–213.

5. Haba V.V. *Optymizatsiya parametriv zaliznychnoyi transportnoyi systemy z metoyu pryskorenniya dostavky vantazhiv: dys. kand. tekhn. nauk: 05.22.01 /Haba Vasyl' Vasyl'ovych. – K., 2005. – 144 s.*
6. Kirdina O. H. *Metodychnyy pidkhid do otsinky efektyvnosti funktsionuvannya pidpryyemstv zaliznychnoho transportu / Kirdina O.H., Pakulin S.L., Topchiy O.O. // Ekonomika: problemy teorii ta praktyky. - 2009. – Vyp. 249. - T. I. – S. 32-39.*
7. Tokmakova I.V. *Resursnyy potentsial pidpryyemstv zaliznychnoho transportu yak bazys stiykoho zrostannya/ I. V. Tokmakova // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti: zbirnyk naukovo-praktychnykh statey. - 2014. - Vyp. 45. - S. 123-126.*
8. *Na modernyzatsyyu podvizhnoho sostava ne khvataet bolee 4 myllyardov: [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupa: http://donetskrail.at.ua/news/na_modernizaciju_podvizhnogo_sostava_ne_khvataet_bolee_4_mil_liardov/2011-06-15-378*
9. Kalycheva N.Ye. *Suchasni tendentsiyi rozvytku zaliznychnoho transportu Ukrayiny / N.Ye. Kalycheva // Problemy ekonomyky y upravlenyya na zheleznodorozhnom transporte. EKUZhT 2010. Tezysy V Mezhdunarodnoy nauchno-tekhnycheskoy konferentsyy. – D.: DNUZhT. - 2010. – S 30.*
10. *Intehral'na efektyvnist' shvydkisnykh zaliznychnykh mahistraley: monohrafiya/ [Yu.Ye. Pashchenko, M. Yu. Honcharov, Y.M. Krants, V.O. Pylypchyk ta in.]; za red. S.I. Dorohuntsova. – K.: RVPS Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2005. – 266 s.*

УДК 339.3.025.422

РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ НА ТЛІ ЗАГАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Стефанишин О.Б.

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» Львівський інститут, Україна, Львів

Обґрунтовано роль та місце внутрішньої торгівлі в економіці держави на тлі основних тенденцій соціально-економічного розвитку України. На основі цього доведено необхідність системного спостереження та вивчення динаміки розвитку торгівлі для ідентифікації проблем галузі в контексті зміни загальної економічної ситуації та нових умов господарювання, що визначило мету та завдання дослідження. Проведено дослідження основних показників розвитку сфери оптової та роздрібної торгівлі в Україні. На цій основі визначено вузькі місця у їх розвитку та окреслено основні проблеми. Наголошено на необхідності вироблення і втілення засад загальнодержавного і регіонального регулювання системи внутрішньої торгівлі, що дозволить реалізувати усі її функції та зробити домінантою розвитку національної економіки.

Ключові слова: внутрішня торгівля, оптова торгівля, роздрібна торгівля, оптовий товарооборот, роздрібний товарооборот, динаміка та структура товарообороту, розвиток.

Stefanyshyn O.B. Development of the domestic trade in Ukraine against the background of the general economic trends/ Lviv institute of

private company “ Higher educational institution “Inter-Regional Academy of personnel management”, Ukraine, Lviv

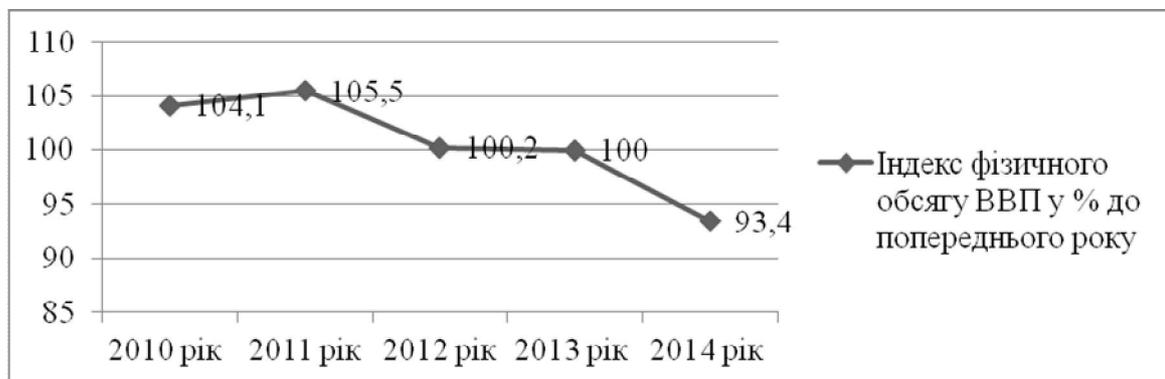
There has been grounded the role and place of the internal trade in the national economy against the background of the trends of social and economic development of Ukraine. Based on this, there has been proved the necessity of the systematic monitoring and study of the dynamics of trade development in order to identify the problems of the industry within the context of a change of the general economic situation and new conditions of management, which stipulated the objective and purpose of investigation. There has been carried out the investigation of the basic development indices of the wholesale and retail trade in Ukraine. Against this background there have been determined the pinch points in their development and determined the main problems. There has been laid the stress on the necessity of development and implementation of the principles of the general and regional regulation of the internal trading system, which will allow realizing all its functions and making it a dominant of the national economy development.

Keywords: domestic trade, wholesale trade, retail trade, wholesale turnover, retail turnover, dynamics and structure of the turnover, development

Вступ. Торгівля є найважливішою сферою формування і стабілізації споживчого ринку, координуючою ланкою в системі міжгалузевих, регіональних та міжрегіональних зв'язків, дієвим механізмом задоволення соціальних потреб, сприяє ефективному розвитку виробництва і впливає на формування його обсягів і перспективних напрямів. Місце торгівлі в національній економіці, її ресурсний потенціал і вплив на соціально-економічний розвиток країни визначають основні показники, як забезпечення товарно-

грошового обміну у формі купівлі-продажу на суму, що перевищує 1,8 трлн. грн. в рік, задоволення 75-80% матеріальних потреб населення, через залучення до обороту величезних товарних ресурсів; формування у торгівлі 14-15% ВВП, забезпечуваність зайнятості не менше 25% трудових ресурсів країни [1].

Розвиток торгівлі в Україні відбувається на тлі загальної економічної ситуації в державі. На сьогодні економіка України розвивається в несприятливих умовах, що знаходить своє відображення у негативних тенденціях зміни основних соціально-економічних показників. За якими ми простежимо на основі динаміки індексу фізичного обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП) (рис.1) та індексів виробленої продукції (виконаних робіт) базових галузей (промисловості, сільського господарства, будівництва, торгівлі) (рис.2).

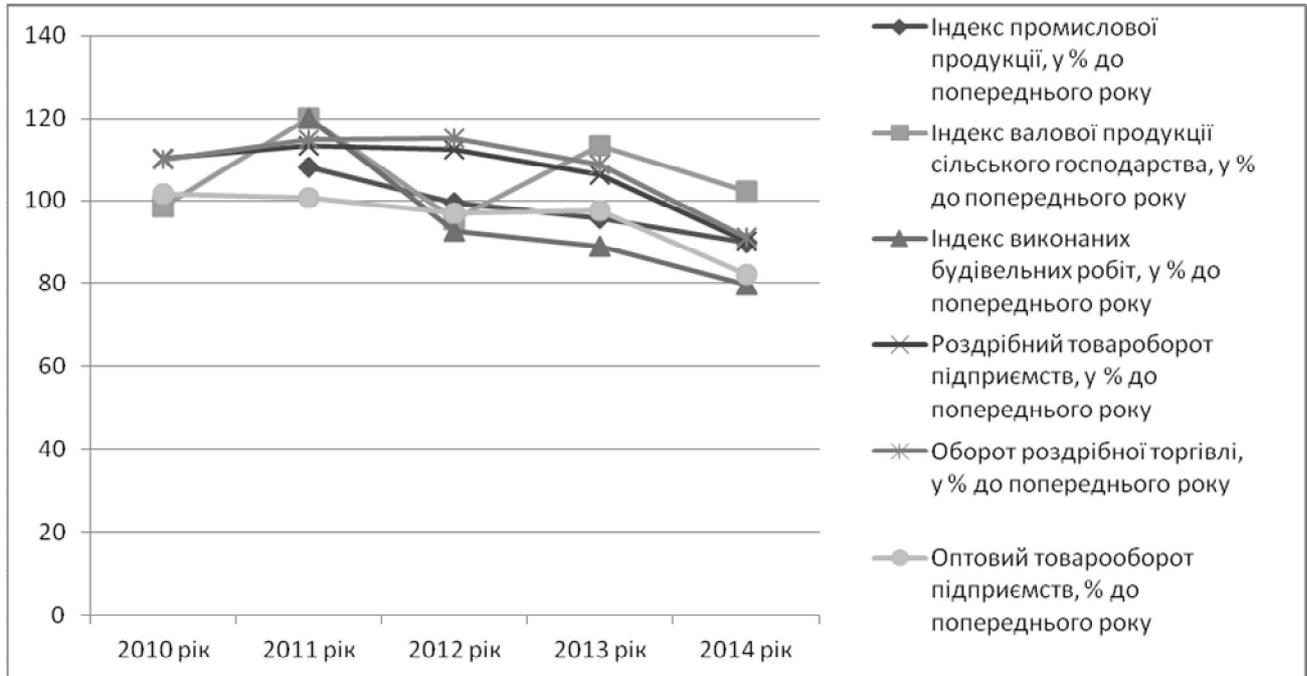

Рис. 1. Динаміка індексу фізичного обсягу ВВП України [2]

Отже, використовуючи дані офіційної статистики, можемо констатувати загальну тенденцію до падіння індексу фізичного обсягу ВВП в Україні впродовж останніх п'яти років, перервану лише у 2011 році. У 2014 році відносно 2010 року відбулось зниження даного показника на 10,7 пунктів.

Негативні тенденції зміни індексів виробленої продукції (виконаних робіт) зафіксовані за всіма базовими галузями, окрім сільського господарства, де динаміка є нестабільною і

характеризується періодами підйому (у 2011, 2013 роках) та періодами спаду (у 2012, 2014 роках). Не є виключенням і динаміка показників економічної активності внутрішньої торгівлі. Роздрібний товарооборот підприємств знизився у 2014 році у порівнянні з 2010 роком на 20,1 пункт, а оборот роздрібною торгівлі на 18,7 пунктів.

Рис.2. Динаміка індексів виробленої продукції (виконаних робіт) базових галузей економіки України [3;4;5]

Оптовий товарооборот підприємств оптової торгівлі знизився у 2014 році у порівнянні з 2011 роком на 18,6 пунктів (табл. 1).

Таблиця 1

Оптовий та роздрібний товарооборот за 2010-2014 рр.[4;5]

Показник	2010	2011	2012	2013	2014
Оптовий товарооборот підприємств у % (у порівняльних цінах) до відповідного періоду попереднього року	101,6	100,7	96,9	97,4	82,1
Оборот роздрібною торгівлі у % (у порівняльних цінах) до відповідного періоду попереднього року	109,8	114,7	114,7	108,6	91,1
Роздрібний товарооборот у % (у порівняльних цінах) до відповідного періоду попереднього року	110,2	113,1	111,6	105,9	90,0

Отже, існує необхідність дослідження сучасного стану внутрішньої торгівлі, аналізу виявлених тенденцій та причин змін, пошуку нових пріоритетних напрямків її розвитку. Проблеми розвитку торгівлі заходять своє відображення в дослідженнях відомих українських вчених та молодих: В. Апопія, М. Барної, Я. Гончарука, Н. Дуляби, А. Мазаракі, І. Маркіної, В. Марцина, Н. Міценко та інших.

Формулювання мети статті та завдань. Метою дослідження є висвітлення основних тенденцій та проблем розвитку внутрішньої торгівлі в Україні, в контексті зміни загальної економічної ситуації.

Виклад основного матеріалу. Сферу товарного обігу започатковує оптова торгівля, вона виступає торговим посередником між виробниками товарів і роздрібною торгівлею, іншими виробниками і споживачам товарів. Найбільша питома вага в загальному обсязі товарообігу внутрішньої торгівлі припадає саме на оптову торгівлю (біля 85%) [8]. Про розвиток оптової торгівлі можна судити із динаміки її товарообороту. У 2014 році у порівнянні з 2010 роком відбулось зменшення оптового товарообороту на 0,6%, а у порівнянні з 2013 роком на 8,8%. Важливою для оцінки розвитку оптової торгівлі є аналіз динаміки кількості підприємств оптової торгівлі. За період з 2010 року до 2014 року відбулось зменшення кількості підприємств оптової торгівлі майже у 2 рази (1,9). Найбільшу питому частку оптового товарообороту (55,3%) забезпечують підприємства оптової торгівлі з річним оптовим товарооборотом більше 500 млн.грн., в той час як їх кількість (249 од. у 2014 році) становить лише 0,6% від кількості усіх підприємств оптової торгівлі (впродовж останніх років спостерігається незначне, але постійне збільшення таких підприємств). Це є позитивною тенденцією в напрямку укрупнення підприємств оптової торгівлі, що відбувається в силу самої суті та функцій опту, оскільки переважна більшість вітчизняних підприємств

оптової торгівлі – це дрібні фірми з кількома працівниками, що не володіють належною матеріально-технічною базою, об'єктивно такі підприємства не в змозі здійснювати повний цикл обслуговування клієнтів і позитивно впливати на функціонування ринку.

Частка оптової торгівлі товарами виробництва України зменшувалась впродовж всього досліджуваного періоду. Так, у 2014 році порівняно з 2013 роком відбулось зменшення на 5,4 пункти, що становило 48,5% загального обсягу продажу, а в порівнянні з 2010 роком ця частка зменшилась на 18 пунктів. Частка вітчизняних продовольчих товарів у загальному оптовому товарообороті займає традиційно більшу питому вагу і зменшилась не значно на 3,7 пункти у 2014 році в порівнянні з 2013 роком. Зате частка непродовольчих товарів зменшилась у 1,5 рази, що звичайно є негативно. В Україні переважно за рахунок вітчизняних виробників формується оптовий ринок вугілля кам'яного, чорних металів та іншої продукції первинного оброблення сталі, виробів тютюнових, олій рослинних та культур зернових [8].

Провідне місце в структурі оптового товарообороту продовжують займати непродовольчі товари (80,3%), у товарній структурі яких значна частка (21,2%) припадає на торгівлю енергетичними матеріалами та продуктами перероблення нафти.

За розрахунковими даними Державної служби статистики України, непродовольчі товари для населення, як взуття проходять 5-6 ланок перепродажу товару, парфуми та косметичні товари – до 4 ланок; продовольчі товари – від 1,3 до 5,6 ланок [8]. Така велика ланковість звичайно призводить, по-перше, до зменшення оборотності товарів, яка досягає більше 40 днів і має тенденцію до сповільнення, а, по-друге, до зростання роздрібних цін.

Виявлені проблеми в оптовій торгівлі лише частково пов'язані з теперішньою кризовою ситуацією в економіці України. В основному, вони накопичувались впродовж багатьох років і тепер, на піку загострення, продемонстрували глибину руйнації оптової торгівлі та неспроможність її виконувати свої функції, особливо що стосується впливу на виробництво через забезпечення збуту, стимулювання вітчизняного виробництва, здійснення мобілізації та доставки товарних ресурсів у роздрібну мережу, усунення міжрегіональних диспропорцій у поставках товарів. В цьому плані серйозним випробуванням для вітчизняної оптової торгівлі стало руйнування крупних оптових баз (різних за функціональним призначенням та спеціалізацією) та системи налагоджених комунікацій між різними ланками та каналами торгівлі, що фактично призвело до переходу оптової торгівлі до дрібно-оптової та у сферу роздрібною торгівлі та навіть до виробників. Окрім того, вагомою проблемою для оптової торгівлі є переважання частки неорганізованої торгівлі (фізичні особи-підприємці та формальні й неформальні ринки) над організованою, яка є не облікованою, неконтрольованою і по суті некерованою, що дестабілізує торгівлю, значною мірою породжує тіньовий обіг грошей і товарів. За підрахунками фахівців, частка організованої торгівлі в забезпеченні роздрібною товарообороту не перевищує 20% [9,с.7; 7, с.148].

Завершальною фазою товарного обігу і невід'ємною складовою внутрішньої торгівлі є роздрібна торгівля, коли товар реалізується безпосередньо кінцевим споживачам для задоволення його потреб в обмін на гроші.

В цілому за період 2010-2014 роки оборот роздрібною торгівлі та роздрібний товарооборот в фактичних цінах зросли у 1,7 та 1,6 рази відповідно (від 541 548 млн.грн у 2010 році до 901 923,7 млн.грн у

2014 році та від 280 890 млн.грн. до 438342,7 млн.грн. відповідно), в той же час індекс змін цих показників у порівняних цінах (табл.1,рис.2) вказує на спад обсягів реалізації починаючи з 2012 року. Отож, узагальнимо, що розвиток роздрібної торгівлі в Україні проходить в умовах суспільно-політичної кризи, воєнного конфлікту, що сприяло коливанню курсів валют, високому рівню інфляції, зниженню реальних грошових доходів населення, зниженню обсягів споживчого та комерційного кредитування, зменшенню обсягів вітчизняного виробництва та зростанню вартості імпортової продукції, погіршенню умов ведення бізнесу і виявило вразливі місця роздрібної торгівлі. Так, найпомітнішим є скорочення кількості об'єктів роздрібної торгівлі (в 1,3 рази за період з 2010-2014роки на 15208 одиниць), з них магазинів на 9379 одиниць, відповідно забезпеченість населення мережею роздрібної торгівлі знижується, особливо різке зниження характерне для 2014 року.

До 2013 року характерним є збільшення торгових площ магазинів при скороченні їх кількості, що може характеризувати процеси укрупнення, збільшення кількості супермаркетів та гіпермаркетів у цей період свідчить про надмірну концентрацію роздрібної торгівлі в крупні й середні підприємства шляхом об'єднання та інтеграції.

Впадає у вічі зміна пропорцій товарної структури роздрібного товарообороту з точки зору продовольчих та непродовольчих товарів. Скорочення частки непродовольчих товарів у роздрібному товарообороті (з 60,5% до 58,7% на 1,8 пункт) свідчить про зниження рівня життя населення. Адже, саме у кризових періодах споживачі намагаються знизити свої поточні споживчі витрати за рахунок скорочення споживання непродовольчих товарів на користь продовольчих. Питома вага продовольчих товарів має тенденцію до зростання з 39,5 до 41,3%.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отож, зроблене дослідження дозволяє зробити висновок, що проблеми у торгівлі, перш за все лежать у площині того, що розвиток торгівлі в Україні проходить хаотично, без належного державного регулювання, супроводжуючись суттєвими деформаціями, розбалансованістю, протиріччями. Розвиток ринку, його зрілість значною мірою визначається станом та напрямом розвитку внутрішньої торгівлі та її секторів - оптового та роздрібного. Оскільки Україна є активним учасником процесів, що пов'язані із глобалізацією товарних ринків, новими векторами інтеграції національної економіки у міжнародні зв'язки, активізацією торговельного підприємництва у новому інституціональному середовищі, то нагальність розв'язання проблем, що назріли в торгівлі зростає. Напрямки досліджень мають стосуватися розробки науково-методологічних, організаційно-економічних, з наступним практичним втіленням, засад загальнодержавного і регіонального регулювання системи внутрішньої торгівлі, що дозволить реалізувати усі її функції та зробити домінантою розвитку національної економіки.

Література:

- 1. Апопій В.В. Глобалізаційні процеси і нові тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України / В.В. Апопій, Р.В. Криган, О.Р. Процишин // Торгівля, комерція, підприємництво: збірник наукових праць ЛКА / відповідальний за випуск Б.М. Мізюк; ред. кол.: В.В. Апопій, Ю.А. Дайновський, С.В. Скібінський та ін.. – 2013. – Вип. 15. – С.6-12.*
- 2. Економічна статистика / Національні рахунки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua//>*

3. Національний банк України. Макроекономічні показники. Економічна активність. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
4. Державна служба статистики України. Статистичний збірник «Роздрібна торгівля України» за 2011,2012,2013,2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm
5. Державна служба статистики України. Статистичний збірник «Оптова і біржова торгівля України» 2009-2011рр.,2012-2013рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm
6. Крекотун С.А. Внутрішня торгівля України: проблеми та перспективи розвитку галузі // С.А. Крекотун, В.Я. Влялько // Вісник соціально-економічних досліджень, випуск 2 (45), 2012. – С.340-347.
7. Апопій В.В. Сучасні проблеми та стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України / В.В. Апопій // Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – 2005. - №4. – С.145-153.
8. Діяльність підприємств оптової торгівлі у 2014 році. Доповідь. Публікація документів Державної Служби Статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm
9. Апопій В.В. Актуальні проблеми розвитку внутрішньої торгівлі України
В.В. Апопій // Торгівля, комерція, підприємництво: збірник наукових праць / [редакц. кол.: Апопій В. В., Куцик П. О., Семак Б. Б. та ін.]– Львів: Львівська комерційна академія, 2015. – Вип. 18. – С.5-11.

References:

1. Apopij V.V. Globalizacijni procesy` i novi tendenciyi rozvy`tku vnutrishn`oyi torgivli Ukrayiny` / V.V. Apopij, R.V. Kry`gan, O.R. Procy`shy`n // Torgivlya, komerciya, pidpry`yemny`cztvo: zbirny`k naukovy`x prac` LKA / vidpovidal`ny`j za vy`pusk B.M. Mizyuk; red. kol.: V.V. Apopij, Yu.A. Dajnovs`ky`j, S.V. Skibins`ky`j ta in.. – 2013. – Vy`p. 15. – P.6-12.
2. Ekonomichna staty`sty`ka / Nacional`ni raxunky`. [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Nacional`ny`j bank Ukrayiny`. Makroekonomichni pokazny`ky`. Ekonomichna akty`vnist`. [Online], available at: <http://www.bank.gov.ua/>
4. Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrayiny`. Staty`sty`chny`j zbirny`k «Rozdribna torgivlya Ukrayiny`» za 2011,2012,2013,2014 rr. [Online], available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm
5. Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrayiny`. Staty`sty`chny`j zbirny`k «Optova i birzhova torgivlya Ukrayiny`» 2009-2011rr.,2012-2013rr. [Online], available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm
6. Krekotun S.A. Vnutrishnya torgivlya Ukrayiny`: problemy` ta perspekty`vy` rozvy`tku galuzi // S.A. Krekotun, V.Ya. Vlyal`ko // Visny`k social`no-ekonomichny`x doslidzhen`, vy`pusk 2 (45), 2012. – P.340-347.
7. Apopij V.V. Suchasni problemy` ta strategichni priory`tety` rozvy`tku vnutrishn`oyi torgivli Ukrayiny` / V.V. Apopij // Visny`k Donecz`kogo derzhavnogo universy`tetu ekonomiky` i torgivli im. M. Tugan-Baranovs`kogo. – 2005. - №4. – P.145-153.
8. Diyal`nist` pidpry`yemstv optovoyi torgivli u 2014 roci. Dopovid`. Publikaciya dokumentiv Derzhavnoyi Sluzhby` Staty`sty`ky` Ukrayiny`. [Online], available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm

9. Apopij V.V. Aktual`ni problemy` rozvy`tku vnutrishn`oyi torgivli Ukrainy` / V.V. Apopij // Torgivlya, komerciya, pidpry`emny`cztvo: zbirny`k naukovy`x pracz` / [redakcz. kol.: Apopij V. V., Kucy`k P. O., Semak B. B. ta in.].– L`viv: L`vivs`ka komercijna akademiya, 2015. – Vy`p. 18. – P.5-11.

II. MEDICAL SCIENCES

УДК: 615.26:613.495]:616.53-002-084-085

КОСМЕЦЕВТИЧНІ ЗАСОБИ У КОМПЛЕКСНОМУ ЛІКУВАННІ ТА ПРОФІЛАКТИЦІ РОЗАЦЕА

Кілеєва О.П.

Медичний коледж Запорізького державного медичного університету,
Україна, Запоріжжя

доктор фармацевтичних наук, професор, Бушуєва І.В.

Запорізький державний медичний університет, Україна, Запоріжжя

Зростання захворюваності розацеа в останні десятиліття, хронічний рецидивуючий перебіг захворювання, недостатня ефективність існуючих методів лікування, пізня діагностика ставлять проблему вивчення розацеа в ряд найбільш актуальних в сучасній дермато-косметології. Використання космецевтиків у комплексній терапії при розацеа може значно поліпшити естетичний стан шкіри. Такі космецевтичні засоби зволожують, мають протизапальну, заспокійливу, пом'якшувальну дію, захищають від зовнішніх агресивних впливів, покращують місцевий імунітет, гнітюче діють на бактерії і Demodex [1].

Ключові слова: Розацеа, комплексне лікування розацеа, космецевтичні засоби, відновлення епідермального бар'єру, профілактика.

Kilyeyeva O.P., Doctor of Pharmacy, Professor, Bushueva I.V. Cosmeceutical tool in the treatment and preventing rosacea/ Medical College of Zaporozhye State Medical University, Zaporozhye State Medical University, Ukraine , Zaporozhye

Rising incidence of rosacea in recent decades, chronic recurrent disease, lack of effectiveness of existing treatments, late diagnosis of rosacea study put the problem in some of the most pressing in modern dermatology, cosmetology. The use of cosmeceuticals in the treatment of rosacea can significantly improve aesthetic skin condition. Such cosmeceutical products moisturize, anti-inflammatory, calming, soothing effect, protects against external corrosive influences, improves local immunity, oppressive act on the bacteria and Demodex [1].

Key words: Rosacea, comprehensive treatment of rosacea, cosmeceutical means restoring the epidermal barrier, prevention.

Вступ. На сьогоднішній день зовнішність людини має величезне значення. Це вже не просто показник здоров'я, а й соціальний фактор, який відображає успішність особистості. Недоглянуті люди з прищами на обличчі відштовхують, не можуть домогтися істотного підйому по кар'єрних сходах. Проблем зі шкірою сучасній медицині знайомо багато, одна з них - розацеа.

Розацеа (rosacea, acne rosacea, rosaceus, рожеві вугри, акне рожеві) - це неінфекційне, хронічне запальне захворювання шкіри, що вражає людей переважно зрілого віку.

Розацеа зустрічається у всіх рас, але переважно у світлошкірих і дуже рідко у чорношкірих. Епідеміологічні дослідження в Північній

Америці показують, що розацеа хворіють від 5% до 7% населення. У скандинавських країнах ця цифра досягає 10%. [2]

Виклад основного матеріалу. Розацеа є досить поширеним захворюванням і серед дерматологічних діагнозів воно становить близько 5%. Істотну роль в патогенезі розацеа більшість дослідників відводять судинним порушенням. Однією з причин порушення регіонального кровонаповнення і мікроциркуляції є ендотеліальна дисфункція, яка може призводити до спазму судин, посиленому тромбоутворенню і посиленої адгезії лейкоцитів до ендотелію.

На даний час немає загальноновизнаної класифікації розацеа. Згідно клініко-морфологічної класифікації розрізняють чотири стадії захворювання:

1. Еритематозна (судинна),
2. Папульозна,
3. Пустульозна,
4. Інфільтративно-продуктивна.

Своєрідним варіантом пустульозної розацеа вважається кістозна форма. [2]

Діагностика розацеа. Постановка діагнозу розацеа ґрунтується на даних анамнезу, клініки і морфологічних даних. Для хворих рожевими вуграми характерні наступні дані:

- типова локалізація вогнищ ураження - щоки, підборіддя, лоб, ніс;
- жінки хворіють частіше за чоловіків (4: 1);
- демодекс виявляється у 83-90%;
- ураження шлунково-кишкового тракту (найчастіше - хронічний гастрит);
- під час гістологічного дослідження - периваскулярний і перифоллікулярний інфільтрат, що складається переважно з лімфоцитів і гістіоцитів.

У кожного третього пацієнта розацеа протікає з ураженням очей у вигляді блефарити, кон'юнктивіту, іриту, іридоцикліту, гіпопіорініта або кератиту. Типовим для офтальморозацеа є сухий керато-кон'юнктивіт, який характеризується відчуттям сторонніх часток в очах і світлобоязнь. Неприятливим для прогнозу є розацеа-кератит, який в екстремальних випадках може призвести до втрати зору внаслідок помутніння рогівки. При ураженні очей у хворих розацеа рекомендується консультація офтальмолога.[7]

Розацеа – лікування. Внаслідок того, що провокуючих факторів, які погіршують перебіг розацеа дуже багато, терапевтичні методи також досить різноманітні.

Лікування розацеа комплексне. У дієті особливо важливо виключення алкоголю і гострої їжі. Доцільно приймати їжу невеликими порціями, але частіше. Погіршувати процес на шкірі можуть шпинат, томати, дріжджі, пиво, деякі види сиру (пармезан) [3]. Для втомленої шкіри, при наявності стресів, сезонних проблем, захворювань, дотриманні дієти, а також в період вагітності і лактації можна запропонувати такі космецевтики:

- препарат «Аква D плюс тональна емульсія» Liegas. Це вітамінний концентрат, збагачений провітаміну D і A, C (екстрактом червоного апельсина), вітамінами E, B1, B9 і флавоноїдами. Світловідбиваючі пігменти створюють ефект рівного натурального кольору обличчя, а біоактивні компоненти при курсовому використанні відновлюють обмінні процеси в шкірі,
- Лінія RS2 Revonia Botanica, миттєво заспокоює шкіру,
- крем Ованте - розацеа. Абсолютно безпечний, дає хороший косметичний ефект і може застосовуватися досить тривалий час [14].

УФВ може сприяти появі або персистенції еритеми, дистрофії колагену шкіри, тому фотозахист шкіри повинен бути і взимку і влітку. Необхідно застосовувати такі космецевтичні засоби:

- Урьяж мінеральний крем SPF 50+ Бар'єсан,
- Урьяж сонцезахисний спрій SPF 30,
- «Ексфоліак крем тональний матуючий» Merck,
- «Норма Тон крем для проблемної шкіри» Vichy,
- «Клінанс регулююча матуюча тональна емульсія» Avene,
- «Кувранс Тональні легкі емульсії « oil-free » Avene,
- «Клінанс коректуючий олівець « зелено-бежовий » - це продукт

подвійної дії. Композиція зеленого кольору не тільки оптично нейтралізує почервоніння, але і володіє потужним кератолітичним ефектом за рахунок саліцилової кислоти, беж - завершує маскування.

Для комбінованої шкіри:

- Caudalie «аера Тон Флюїд Мат» (SPF 10),
- « Флексіліфт тональний крем »Vichy. За рахунок силіконів, що входять до складу препарату, він не накопичується в зморшках, створюючи ефект ліфтингу. Наносять цей крем як звичайний денний засіб по догляду за шкірою,

- «Толеран Тон, крем-пудра» La Roche-Posay вирівнює поверхню шкіри, усуваючи недоліки. Засіб не містить ароматів, маслянистих компонентів і консервантів, має фактор захисту SPF 25. Чудово коригує недосконалість поверхні найделікатнішою і чутливою шкіри [14].

Загальна терапія застосовується при ускладнених формах розацеа. Найбільш часто застосовуються препарати - антибіотики, препарати имидазольного ряду, синтетичні ретиноїди [5, 6, 8, 9, 10]. Обґрунтуванням призначення препаратів групи нітроімідазолів є їх бактеріостатичний ефект щодо грамнегативних анаеробних бактерій і

антипаразитарну дію відносно *Demodex folliculorum*. Орнідазол (мератин) використовують по 500 мг 2 рази на день протягом 10-15 днів.

При лікуванні розацеа не можна забувати про захворювання органів травлення (виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, хронічному гастриті, порушенні мікробіоценозу кишечника). *Helicobacter pylori* один з найбільш важливих етіологічних факторів. Методом ПЛР *H. pylori* виявлена у 67% хворих розацеа. Терапія першої лінії передбачає призначення ІПП (ранітидин, вісмуту цитрат) у стандартній дозі 2 рази на день + кларитроміцин 500 мг 2 рази на день + амоксицилін 1000 мг 2 рази на день або орнідазол 500 мг 2 рази в день [11].

Обґрунтуванням призначення нітроімідазолів при розацеа є їх бактеріостатичний ефект щодо грамнегативних анаеробних бактерій. Так орнідазол діє на *Helicobacter pylori*, а також на *Demodex folliculorum*. Менш відомі неантибактеріальні механізми дії орнідазолу при лікуванні розацеа. Він впливає на клітинно-опосередкований імунітет, стимулює адренергічні структури, тим самим, зменшуючи еритему і телеангіектазії. Японськими вченими встановлено, що орнідазол в синергізмі з пальмітіновою кислотою, яка міститься в шкірі людини, пригнічує функціональну активність нейтрофілів, тим самим, знижуючи продукцію останніми медіаторів запалення [12].

У період вираженого загострення захворювання, особливо після скасування місцевих кортикостероїдних препаратів, пацієнтам потрібно призначення антигістамінних препаратів, які зменшують проникність капілярів, попереджають розвиток набряку тканин, купують гіперемію і свербіж. Тавегіл, супрастин, діазолін, семпрекс, перитол приймають в 2-3 прийоми, препарати пролонгованої дії -

гісманал, кларитин, зіртек, фрібрис - 1 раз в день. До препаратів, які регулюють судинний тонус і зміцнює судинну стінку, відносять аскорутин, детралекс (венотонізуюча дія, знижує проникність капілярів і збільшує їх резистентність, поліпшує мікроциркуляцію і лімфатичний дренаж - по 1 таблетці 2 рази на день). Для корекції порушень функціонування різних внутрішніх органів і систем використовують: седативні засоби, ентеросорбенти, гепатопротектори, ферментні препарати, пробіотики [7, 9].

Зовнішня терапія передбачає використання топічних протизапальних засобів: холодні примочки з 1-2% розчином резорцину, борної кислоти, відварами трав, термальна вода у вигляді аерозолю. Топічні антибіотики і антипаразитарні (аскарицидні) засоби призначають при папулопустульозних формах розацеа. Ефективні топічні препарати метронідазолу (2 рази в день на уражені ділянки шкіри) або еритроміцину і кліндаміцину (2 рази в день на уражену шкіру). Варіантом вибору є спрей есдепалетрину-піретроїд (спрегаль), препарати бензилбензоату (10-20% емульсія або крем), сірки (5-10-30% мазь), мазь Вилькинсона, Демалан, перметрінова мазь, 2% іхтіол, резорцинова паста. Місцеві фторовані кортикостероїдні препарати хворим розацеа протипоказані, тому що, підсилюють прояви телеангіоектазій, еритеми (може розвинути стероїдна розацеа).

У цей період до медикаментозного лікування необхідно додати засоби для догляду за шкірою:

1. Для очищення шкіри - лосьйон мицеллярний для шкіри Сенсібіо H₂O Міцеловий розчин (BIODERMA, Франція). Аналогічне засіб Дермоочищаюча заспокійлива вода з серії ТОЛЕДЕРМ (URIAGE, Франція) або спеціальний очищуючий засіб для лікування розацеа - дермоочищающая емульсія Розельян (URIAGE) [14].

2. Схильної до почервоніння - щоденний денний крем • новинка лабораторії Vichy «Олиго 25 Тонуюча емульсія». Марганець і кольорові світловідбиваючі частинки, що входять до складу ультралегкої емульсії, створюють ефект здорової сяючої шкіри. Препарат при необхідності може бути використаний в комбінації з тональним кремом або після зволожуючого засобу. Добрі відгуки від пацієнтів, які на обличчі мали червоні плями і лущення, отримав крем під назвою EucerinRedReducer. Крем Redness Neutralizer. У 12-тижневому клінічному дослідженні брало участь 50 пацієнтів у віці 25-60. Доведено, що Redness Neutralizer зменшує почервоніння шкіри і відчуття "спека" на 30% [2].

3. Зволоження у день - нове покоління мідних перламутрових мікрочастинок які притягують світло пігментів (хромофоров), стабілізовані поліфеноли винограду, ефірні масла троянди, неролі, жасмину, іланг-ілангу, чорної смородини, масло ши - ось неповний перелік інгредієнтів, що входять до складу зволожуючого тонального крему «Цвітіння шкіра » Caudalie та «Аера Тон Крем Сатине» (SPF 14).

У деяких пацієнтів при легкому перебігу захворювання прояви досить швидко купуються і фаза затихання починається раніше.

Після 2 - 2,5 міс. лікування починається фаза реабілітації шкіри. У цей період необхідно відновити пошкоджений епідермальний бар'єр (сухість, лущення шкіри).

Цераміди, тригліцериди, вільні жирні кислоти, фосфоліпіди і холестерин при нанесенні на шкіру швидко проходять через роговий шар і надходять в зону живих клітин епідермісу. Тут вони переробляються на складові частини, які витрачаються на відновлення ліпідного бар'єру.

Щоб енергійна стимуляція регенерації, що проводиться косметологом, не обернулася для шкіри виснаженням репаративного потенціалу і рецидивом захворювання, необхідний ретельний підбір як космецевтичних препаратів, так і професійних процедур.

При роботі з пацієнтами з пошкодженою або чутливою шкірою лікар-косметолог істотно обмежений у виборі космецевтичних засобів і технологій. Така шкіра потребує комплексу відновлювальних і захисних заходів. Тому немає підстав відмовлятися від позитивно стимулюючих методик на етапі реабілітації, тоді як негативна стимуляція (пілінги, навіть поверхневі) виключена на тривалий період. Необхідно виключити косметичні засоби, що містять спирт, лужні мила.

Висновки. Розацеа неприємне і болісне захворювання шкіри. По суті, це рожеві вугри, які з'являються відразу у великих кількостях. Спровокувати їх появу може дуже багато чинників. Мороз, сонце, вітер, нервові розлади і ін... Космецевтичні засоби успішно справляється у комплексній терапії з рожевими вугрями. Перш за все тому, що всі причини, зазначені вище, є наслідком зниження імунітету. Креми створюються тільки з натуральних компонентів, які не тільки усувають рожеві вугри, але і підвищують захисні функції шкіри.

Таким чином, проведені дослідження показали, що включення космецевтичних засобів в комплекс лікувальних і естетичних заходів при різних формах розацеа, сприяє поліпшенню ефекту та їх профілактики.

Література:

1. <http://www.dissercat.com/content/narusheniya-mikrotsirkulyatsii-kozhi-litsa-pri-rozatsea-i-metody-ikh-korreksii#ixzz4B1HloYR4>
2. <http://www.skinceuticals.ru/professional-treatments>

3. <http://z-l.com.ua/ru/article/212>
4. <http://estet-portal.com/stati/dermatologiya/algorithm-lecheniya-i-reabilitatsii-patsientov-s-rozatsea>
5. Коган Б.Г., Гоголь В.Т. Антипаразитарна терапія в комплексному лікуванні розацеа, демодемкозу і дерматиту періорального // Укр. журн. дерматол., венерол., косметол. - 2004. - № 1 (12). - С. 83-84.
6. Лалаева А.М., Данилов С.И., Пирятинская В.А., Грибанова Т.В. Современные представления о патогенезе и лечении розацеа // Клиническая дерматология и венерология - 2003. - № 2. - С. 29-34.
7. Лечение кожных болезней / Под ред. А.Л. Машкиллейсона, М., 1990. - С. 473-475.
8. Маєров І.І., Болотна Л.А., Сербіна І.М. Основи діагностики й лікування в дерматології та венерології: Посібник для лікарів інтернів і студентів. - Харків: Факт, 2007. – С. 792.
9. Потєкаєв Н.Н. Розацеа, Санкт-Петербург, 2000. – С. 144.
10. Русак Ю.Э., Черняк А.Я., Солоница Л.П., и соавт. *Helicobacter pylori* у больных розацеа // Вестн. Дерматол. Венерол. - 2002. - № 1. - С.34-35.
11. Тутберидзе Н.Т. Эффективность орнидазола в отношении *Helicobacter pylori*, выделенных у больных с рецидивирующей пептической язвой желудка и двенадцатиперстной кишки // Український терапевтичний журнал. - 2004. - № 4.- С. 43-46.
12. Akamatsu H., Oguchi M., Nishijima S. et al. The inhibition of free radical generation by human neutrophils through the synergistic effects of metronidazole with palmitoleic acid: a possible mechanism of action of metronidazole in rosacea and acne // Arch. Dermatol. Res. - 1990. - Vol. 282. - P. 449 - 454.

13. Braun-Falco O., Plewig G., Wolff H.H. and Burgdorf W.H.C. *Dermatology* (second completely revised edition). - Berlin: Springer, 2000. – P. 1853 .

14. <http://www.krasota-kmv.ru/problem/rozacea/18-rozac.html>

References:

1. <http://www.dissercat.com/content/narusheniya-mikrotsirkulyatsii-kozhilitsa-pri-rozatsea-i-metody-ikh-korreksii#ixzz4B1HloYR4>

2. <http://www.skinceuticals.ru/professional-treatments>

3. <http://z-l.com.ua/ru/article/212>

4. <http://estet-portal.com/statii/dermatologiya/algorithm-lecheniya-i-reabilitatsii-patsientov-s-rozatsea>

5. Kogan B.G., Gogol V.T. *Antiparasitic therapy in the treatment of rosacea, perioral dermatitis and demodycozu* // Ukr. Zh. dermatol., Vénérolles., kosmetol. - 2004. - № 1 (12). - P. 83-84.

6. Lalaeva A.M., Danilov S.I., Piryatinskaya V.A., Griбанова T.V. *Sovremennye predstavleniya o patogeneze i lechenii rozatsea* // *Klinicheskaya dermatologiya i venerologiya* - 2003. - № 2. - S. 29-34.

7. *Lechenie kozhnykh bolezney* / Pod red. A.L. Mashkilleysona, M., 1990. - S. 473-475.

8. Moors II, marsh LA, Serbin IM *Fundamentals of diagnostics and treatment in Dermatology and Venereology: A guide for doctors interns and students.* - Kharkiv: Fact, 2007. - S. 792.

9. Potekaev N.N. *Rozatsea*, Sankt-Peterburg, 2000. – S. 144.

10. Rusak Yu.E., Chernyak A.Ya., Solonitsa L.P., *i soavt. Helicobacter pylori u bolnykh rozatsea* // *Vestn. Dermatol. Venerol.* - 2002. - № 1. - S. 34-35.

11. Tutberidze N.T. *Effektivnost ornidazola v otnoshenii Helicobacter pylori, vydelennykh u bolnykh s retsidiviruyushchey pepticheskoy yazvoy*

zheludka i dvenadtsatiperstnoy kishki // Ukraïnskiy terapevtichniy zhurnal. - 2004. - № 4.- S. 43-46.

12. *Akamatsu H., Oguchi M., Nishijima S. et al. The inhibition of free radical generation by human neutrophils through the synergistic effects of metronidazole with palmitoleic acid: a possible mechanism of action of metronidazole in rosacea and acne // Arch. Dermatol. Res. - 1990. - Vol. 282. - P. 449 - 454.*

13. *Braun-Falco O., Plewig G., Wolff H.H. and Burgdorf W.H.C. Dermatology (second completely revised edition). - Berlin: Springer, 2000. - P. 1853.*

14. <http://www.krasota-kmv.ru/problem/rozacea/18-rozac.html>

III. PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 37.037

СПЕЦІАЛЬНА ВАЛЕОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА МІСЦЕ В СТРУКТУРІ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Жалій Р. В.

Полтавський національний технічний університет
ім. Юрія Кондратюка, Україна, Полтава

У статті висвітлюються особливості термінологічного визначення поняття «спеціальна валеологічна компетентність» та розглядається її місце в системі предметних компетентностей студентів технічного університету. Автор розглядає спеціальну валеологічну компетентність студентів технічних університетів як складову їхньої життєвої компетентності, одним із можливих

шляхів формування якої є професійно-прикладна фізична підготовка майбутніх фахівців технічних напрямів підготовки. Спеціальна валеологічна компетентність знаходить свій вияв у знаннях і навичках, ґрунтовній мотивації до занять фізичною культурою і спортом, активній рекреаційній та руховій активності. Власний приклад та організаторські здібності, які формуються у процесі формування валеологічної компетентності, спрямовані на оздоровлення себе і своїх близьких, родичів, знайомих, колег. Процес формування спеціальної валеологічної компетентності студентів технічних вишів має свою специфіку в порівнянні з іншими напрямками підготовки, адже особливості майбутньої професійної діяльності вимагають від викладача фізичного виховання максимальне врахування специфіки їхнього фаху та кваліфікації при подальшому майбутньому працевлаштуванні.

Ключові слова: загальна компетентність, здоров'язбереження, предметна компетентність, рекреація, спеціальна валеологічна компетентність.

Zaliy R.V. Valeological special competence of students of technical universities in Ukraine: the concept and in the structure of subject competences future professionals/ Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Poltava National Technical University, Ukraine, Poltava.

The article highlights the features of terminological definition of «special valeological competence» and considered its place in the subject competence of students of technical university. The author considers special valeological competence of students of technical universities as part of their everyday competence, one of the possible ways of formation which is professionally applied physical training of future specialists technical training areas. Special valeological competence is manifested in

knowledge and skills, thorough motivation in physical education and sport, active recreation and motor activity. By example and organizational skills, which are formed in the formation valeological competence aimed at improving themselves and their loved ones, relatives, friends, colleagues. The formation of special competence valeological students of technical universities has its own specificity compared to other areas of training, because the features of future careers require physical education teacher maximum consideration of the specifics of their profession and qualifications in the further future employment.

Key words: general competence, zdorov'yazberezhennya, subject competence, recreation, special valeological competence.

Вступ. На порядку денному сучасного суспільства постають проблеми, пов'язані з різким погіршенням здоров'я населення нашої країни, поширення серцево-судинних захворювань, які посідають перше місце серед причин смертності українців. Така сумна статистика має прямо пропорційну залежність зі станом розвитку масового спорту, рівнем рухової активності молоді та зрілого населення, недостатньою увагою держави до організації спортивно-масової та рекреаційно-оздоровчої роботи в колективах фізичної культури й навчальних закладах, за місцем проживання особи чи її відпочинку. Йдеться про рівень валеологічної культури людей та їхню валеологічну компетентність. Це особливо стосується підростаючого покоління, від потреб і звичок яких в юнацькому віці залежить їхнє подальше життя, дозвілля, здоров'я.

Такі питання порушують у своїх дисертаційних роботах низка сучасних вчених. У науковому дослідженні Базильчук В. висвітлюються організаційні засади активізації спортивно-оздоровчої діяльності студентів в умовах вищого навчального закладу [1]. Увагу Бондаренко

О. привертають особливості формування валеологічної компетентності студентів педагогічних університетів [2]. Глагошук О. визначає педагогічні умови вдосконалення культури й зміцнення здоров'я студентів в системі фізичного виховання в сучасному виші [3]. У статті Жалій Р. охарактеризовано сучасний стан формування валеологічної компетентності студентів технічних університетів [4]. А в науковому доробку Хоменка С. розглядаються особливості критеріїв та рівнів валеологічної компетентності вчителів фізичної культури [5]. При визначенні особливостей сучасного освітнього простору звертаємося до основного нормативного документу – Закону України «Про вищу освіту» [6]. У контексті нашого дослідження важливими видаються одноосібні та колективні праці національних експертів з реформування освіти під керівництвом Рашкевича М., підготовлені в рамках реалізації проекту Тьюнінг та «Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя» [7-10].

Незважаючи на посилену увагу до окреслених проблем, констатуємо відсутність комплексного дослідження, предметом якого стали б особливості формування валеологічної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у технічному вищому навчальному закладі. Ця тема набуває дедалі більшої актуальності через значне погіршення здоров'я сучасної молоді людини, а на фоні країн Європейського Союзу Україна виглядає вкрай непривабливо. Так, порівняно з країнами Європи, смертність населення в Україні практично вдвічі вища (у 2014 році – 14,7 випадку на 1000 населення проти 6,7 в країнах – членах Європейського Союзу). За роки незалежності (1991 рік – початок 2014 року) Україна втратила понад 6,5 мільйона населення (за даними Державної служби статистики України – 6,518 мільйона).

Метою нашої статті є розкриття поняття й місця серед предметних компетентностей такого їх виду як спеціальна валеологічна компетентність студентів технічних університетів. Розглянемо понятійно-категоріальний апарат проблеми й поглянемо на основні підходи до визначення ключового її терміну. У своєму дисертаційному дослідженні Бондаренко О. у своєму дисертаційному дослідженні окрім понять «валеологічна культура», «культура здоров'я», «валеологічна компетентність» в науковий обіг вводить поняття «здоров'язберігаюча компетентність особистості» як компетентність у веденні здорового способу життя, яка є інтегральною, динамічною рисою особистості [2, с.6]. У низці нормативних документів наголошується на збереженні і зміцненні здоров'я людини в органічній єдності всіх його складників, виховання у представників різних поколінь свідомого ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших, формування здорового способу життя [6]. Особливо це стосується підготовки студентів технічних університетів, яких у професійному плані не орієнтують на оздоровчу діяльність та культуру здоров'язбереження. Тому постає нагальна потреба формування у студентів технічних університетів спеціальної валеологічної компетентності, що сприятиме відповідальному ставленню до свого здоров'я та здоров'я інших як визначальної людської цінності. У цьому контексті саме в умовах професійно-прикладної фізичної підготовки в технічному університеті можливе створення теоретичних та методичних основ ефективного формування спеціальної валеологічної компетентності майбутніх фахівців в умовах технічного вишу, які в подальшій професійній діяльності будуть зорієнтовані на здоров'язбереження.

Спеціальну валеологічну компетентність студентів технічних університетів розглядаємо як складову їхньої життєвої

компетентності, одним із можливих шляхів формування якої є професійно-прикладна фізична підготовка майбутніх фахівців технічних напрямів підготовки. Спеціальна валеологічна компетентність знаходить свій вияв у знаннях і навичках, ґрунтовній мотивації до занять фізичною культурою і спортом, активній рекреаційній та руховій активності. Власний приклад та організаторські здібності, які формуються у процесі формування спеціальної валеологічної компетентності, спрямовані на оздоровлення себе і своїх близьких, родичів, знайомих, колег та ін. [4, с.126]

Процес формування спеціальної валеологічної компетентності студентів технічних вишів має свою специфіку в порівнянні з іншими напрямками підготовки, адже особливості майбутньої професійної діяльності вимагають від викладача фізичного виховання максимальне врахування специфіки їхнього фаху та кваліфікації при подальшому майбутньому працевлаштуванні.

Відповідно до Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя компетентність (Competence) – це здатність використовувати знання, навички та особисті, соціальні та/або методологічні здатності в роботі або навчанні, а також у професійному та особистісному розвитку [7, с.69]. Набуття компетентностей є метою усіх освітніх програм. Розрізняють предметні компетентності (які є специфічними для галузі знань), є загальні (спільні для будь-якої програми). Ми з'ясували, що на думку Рашкевича М., компетентності є динамічним поєднанням знань, розуміння, навичок, умінь та здатностей. Компетентності формуються в різних навчальних дисциплінах і оцінюються на різних етапах. Відмінність між результатами навчання та компетентностями полягає в тому, що перші формулюються викладачами на рівні освітньої

програми, а також на рівні окремої дисципліни, а компетентності набуваються особами, що навчаються. Він деталізує, що до спеціальних (subject related) відносяться компетентності, які: є специфічними для даної предметної області (галузі/напрямку/дисципліни); безпосередньо пов'язані із спеціальними знаннями у предметній області; визначають профіль програми, тобто роблять її індивідуальною, істотно відмінною від інших програм. Загальні (generic) компетентності – знання, розуміння, навички та здатності, якими студент оволодіває у рамках виконання певної програми навчання, але які мають універсальний характер [9].

Передбачаються 3 групи загальних компетентностей: інструментальні компетентності: когнітивні (пізнавальні) здатності, технологічні здатності та лінгвістичні здатності; міжособистісні компетентності (індивідуальні здатності типу соціальних навичок (соціальна взаємодія та співпраця); системні компетентності (уміння та навички, що стосуються систем в цілому (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань; потрібні попередньо надбані інструментальні й міжособистісні компетентності).

Вкажемо, що поки що такого виду компетентності не визначається відповідно до нових стандартів освіти. Тому ми наполягаємо на необхідності включення спеціальної валеологічної компетентності до предметних компетентностей майбутніх фахівців технічних спеціальностей в контексті новел освітнього законодавства.

Розглядаючи обрану проблему, вкажемо про теоретичні підходи С.Хоменка, котрий визначив такі рівні професійної компетентності: організаційний, функційний, особистісно-діяльнісний [5, с.192]. Обравши за основу такий підхід, визначимо його якісні характеристики. Так, особистісний рівень визначаємо як вияв індивідуально-особистісних якостей студентів, що обумовлених

характером їхньої майбутньої діяльності. Функційний рівень передбачає наявність в особи високої працездатності, вміння мобілізувати необхідні фізичні і психічні ресурси для реалізації діяльності. Критеріями валеологічної компетентності на цьому рівні є: володіння основами конкретного виду спорту; вміле оперування засобами, формами й методами навчання, вміннями застосовувати знання на практиці (елементарно сформувати команди для гри у волейбол під час відпочинку). Особистісно-діяльнісний критерій визначає готовність як цілісний прояв усіх сторін особистості, що дає можливість ефективно виконувати свої функції в якості організатора чи учасника рекреаційних заходів. Звісно, що кожен із трьох охарактеризованих рівнів не обов'язкових для кожного зі студентів технічного вишу, проте їх розглядаємо як кінцеву мету спільної діяльності в процесі формування спеціальної валеологічної компетентності.

Нагадаємо, що оволодіння студентами навичками ведення здорового способу життя відбувається в результаті проведення спеціалізованих тренінгів, проблемних лекцій, ділових ігор, дискусій. Тобто йдеться про різні форми виховної, екскурсійно-туристичної, фізкультурно-оздоровчої діяльності. Під час проведення вікторин, інтелектуальних ігор, змагань, екскурсій студенти поглиблюють знання про взаємозв'язок суспільних і природних процесів, про значення природоохоронних заходів для збереження життя та здоров'я і формах посильної участі в них кожного, набувають суб'єктний досвід розумної природоохоронної діяльності та забезпечення збереження свого здоров'я за допомогою ресурсів здоров'язберігаючого середовища. Позааудиторна робота зі студентами може проводитися з організації діяльнісно-орієнтованого простору, що дозволяє студентам виявляти валеологічну

компетентність через організаційно-режимні моменти в дозвільній позааудиторній діяльності, створення і підтримка атмосфери психологічного комфорту в малих групах та об'єднаннях за інтересами, використання психо-терапевтичних прийомів в індивідуальній та груповій роботі.

Висновки. На основі проведеного дослідження приходимо до висновку про необхідність звернення особливої уваги до культури здоров'язбереження, повернення моди до здорового способу життя, рухової активності, інтенсивного дозвілля. Молодим людям в першу чергу слід привити потребу в цьому, виховати почуття обов'язку перед собою, родиною, громадою, колективом за свій спосіб життя, заняття фізичною культурою та спортом. Для цього слід включити до предметних компетентностей студентів технічних університетів окремий її вид – спеціальну валеологічну компетентність.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень вбачаємо такі:

- підготовка переліку предметних компетентностей для майбутніх фахівців різних спеціальностей та запровадження дотичних до спеціальної валеологічної компетентності навичок та здібностей з урахуванням подальшого фаху молодшої людини;
- вивчення досвіду інших країн в питанні формування культури здоров'язбереження та її пропагування в суспільстві.

Література:

1. Базильчук В.Б. Організаційні засади активізації спортивно-оздоровчої діяльності студентів в умовах вищого навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із фізичного виховання і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура,

фізичне виховання різних груп населення» / В.Б. Базильчук. – Львів, 2004. – 43 с.

2. Бондаренко О.М. Формування валеологічної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі професійної підготовки.: Дис... канд. наук: 13.00.04 – 2008 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/344325.html>.

3. Гладошук О.Г. Педагогічні умови вдосконалення культури зміцнення здоров'я студентів в системі фізичного виховання у вищому навчальному закладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)». – К., 2008. – 24 с.

4. Жалій Р.В. Формування валеологічної компетентності студентів технічних ВНЗ України: сучасний стан та перспективи // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт» зб. наукових праць / За ред. Г.М. Арзютова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. – Випуск ЗК 2 (71) 16. – С. 126 – 128. (фахове видання).

5. Хоменко С. Критерії і рівні професійної компетентності вчителя фізичної культури // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – № 4 (Ч.1). – С. 191-196.

6. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

7. Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система: довідник користувача / пер з англ.: за ред.. д-ра техн.. наук, проф.. Ю.М. Рашкевича та д-ра пед. наук, доц. Ж.В. Таланової. - 2-ге вид. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. – 106 с.

8. *Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ipehea.in.ua/ievropeyska-ta-nacionalna-ramka-kvalifikaciy-nrk-vishchoyi-osviti-vo/1ramka-kvalifikaciy-iervo>.*
9. *Рашкевич Ю.М. Компетентнісний підхід у побудові освітніх програм. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Downloads/Competence_Approach_Rashkevych_Nov.2014.pdf.*
10. *Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / За ред. В.Г. Кременя. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.*

References:

1. *Bazyl'chuk V.B. Orhanizatsiyni zasady aktyvizatsiyi sportyvno-ozdorovchoyi diyal'nosti studentiv v umovakh vyshchoho navchal'noho zakladu: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. nauk iz fizychnoho vykhovannya i sportu: spets. 24.00.02 «Fizychna kul'tura, fizyчне vykhovannya riznykh hrup naseleння» / V.B. Bazyl'chuk. – L'viv, 2004. – 43 s.*
2. *Bondarenko O.M. Formuvannya valeolohichnoyi kompetentnosti studentiv pedahohichnykh universytetiv u protsesi profesiynoyi pidhotovky.: Dys... kand. nauk: 13.00.04 – 2008 // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/344325.html>.*
3. *Hladoshchuk O.H. Pedahohichni umovy vdoskonalennya kul'tury zmitsnennya zdorov"ya studentiv v systemi fizychnoho vykhovannya u vyshchomu navchal'nomu zakladi: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.02 «Teoriya ta metodyka navchannya (fizychna kul'tura, osnovy zdorov"ya)». – K., 2008. – 24 s.*

4. Zhaliy R.V. *Formuvannya valeolohichnoyi kompetentnosti studentiv tekhnichnykh VNZ Ukrainy: suchasnyy stan ta perspektyvy // Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriya № 15. «Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoyi kul'tury / Fizychna kul'tura i sport» zb. naukovykh prats' / Za red. H.M. Arzyutova. – K.: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2016. – Vypusk 3K 2 (71) 16. – S. 126 – 128. (fakhove vydannya).*
5. Khomenko S. *Kryteriyi i rivni profesiynoyi kompetentnosti vchytelya fizychnoyi kul'tury // Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya. – 2011. – № 4 (Ch.1). – S. 191-196.*
6. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01 lypnya 2014 roku. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.rada.gov.ua.*
7. *Yevropeys'ka kredytna transferno-nakopychuval'na systema: dovidnyk korystuvacha / per z anh.: za red.. d-ra tekhn.. nauk, prof.. Yu.M.Rashkevycha ta d-ra ped. nauk, dots. Zh.V. Talanovoyi. -2-he vyd. – L'viv: Vydavnytstvo L'vivs'koyi politekhniki, 2015. – 106 s.*
8. *Yevropeys'ka ramka kvalifikatsiy dlya navchannya vprodovzh zhyttya. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://lpehea.in.ua/ievropeyska-ta-nacionalna-ramka-kvalifikatsiy-nrk-vishchoyi-osviti-vo/1ramka-kvalifikatsiy-iepv>.*
9. *Rashkevych Yu.M. Kompetentnisnyy pidkhid u pobudovi osvitnikh prohram. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: file:///C:/Users/Downloads/Competence_Approach_Rashkevych_Nov.2014.pdf.*
10. *Rozroblennya osvitnikh prohram. Metodychni rekomendatsiyi / Avt.: V.M. Zakharchenko, V.I. Luhovyy, Yu.M. Rashkevych, Zh.V. Talanova / Za red. V.H. Kremenya. – K.: DP «NVTs «Priorytety», 2014. – 120 s.*

UDC: 378

MOTIVATION LEARNING AND THE USAGE OF PROJECT METHOD

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Kolodnytska O. D.

I. Horbachevsky Ternopil State Medical University, Ukraine, Ternopil

This article focuses on the problem of project method usage as the priority direction of educational innovations development during the learner-centered medical English language training at university. The research method helps a future specialist to develop and form necessary skills in all kinds of language practice, to promote the ability to professional and personal self-development, to increase their interest and positive motivation to learning process and make it more effective and individual.

*Key words: professional and personal self-development, positive **motivation**, innovative educational methods and technologies, learner-centered medical English language training, medical students, education, training, learning.*

Introduction. Dynamics of modern society, information, technological and social-economic changes, reforming of medical education in Ukraine, intensification of international cooperation in the field of medical education, the requirement of ensuring competitive health workers in global and native labor markets, on the one hand, indeterminacy of future medical personnel's professional goals, on the other hand, cause that medical students realize the value of the acquired knowledge, abilities and necessary skills for professional self-realization and self-development only after graduation. As a result, a large number of graduates work out of the

specialty or get a job, taking into consideration the objective demands of the profession, they understand and reinterpret the importance and relevance of professional and personal self-development through self-education and self-improvement while studying at medical universities.

The problems of quality and searching the new strategic guidelines of modern education cause the necessity of forming positive motivation to self-improvement and usage such innovative, learner-centered approaches to professional training and English language training of medical students which would form a researcher who is ready to professional and personal self-development.

Review of Literature. The scientific researches of McCombs B., Gardner R., Lalonde R., MacIntyre P., Smythe P., L. Bozhovych L., Zaniuk S., Leontiev O., Maslow A., Rubinshtein S. and so on devoted to motivation learning. Learner-centered approaches to professional training were investigated by Barr R., Gibbs G., Hall J., Saunders P., Tagg J., Bekh I., Yakymanska I., Yatsenko T. etc. Professional and personal self-development is studied in researches of O'Dwyer L., Golding L., Gray I., Bandura A., Maslow A., Vlasova Ye., Kostyuk H., Kostenko M., Mitina L. etc. Project method is found in scientific researches of Dewey J., Kilpatrick W., Knoll M., Swimmer G., Bezrukova V., Bepalko V., Ivanova L., Izbash, S., Podobiedova T. and so on.

Despite of a significant amount of theoretical and practical development of the problem, it still causes heated debate because these studies don't exhaust all the issues of medical students' training at university and don't identify ways of perspective development of the native education.

In the context of the problem facing these contradictions:

- Between modern training methods of medical students during the learner-centered medical English language training at university and the

actual level of their readiness for professional and personal self-development.

- Between ensuring the medical students' positive motivation to professional and personal self-development and absence of methodologies and technologies of its forming.

The obvious actuality, insufficient development, availability of the problem and the practical necessity to solve it determines the purpose of the article and the main task of it. **The purpose of the article** and the main task of it is to find out the peculiarities of ensuring the positive motivation to professional and personal self-development of medical students during the learner-centered medical English language training at university, to determine the role of an instructor in this process.

Methods. World experience training specialists of all professions shows that the leading condition for providing successful professional activity is the ability of future specialists to continuous professional and personal self-development through the formation of positive motivating learning, usage of innovative educational methods and technologies in combination with conventional ones during the learning professional disciplines and English for medical purposes. These improve the educational process at university and enhance learning efficacy.

"Professional self-development is an inalienable component of personal self-development, an age feature of the student's psyche development, and is aimed at the formation of his creative personality" [1, p. 28].

The learner-centered medical English language training at university under instructors' supervision activates the positive motivation to professional and personal self-development.

"Original formulation of motivation focused on motivational intensity, or how hard a student worked to learn the language. An additional

component to motivation is the desire to learn the language” [2, p. 16]. The main task of an instructor is to uncover the medical students’ natural and intrinsic desire to learn medical English for positive personal and professional self-development during the learner-centered education at university.

“The motivated person is a lifelong learner and the lifelong learner is a motivated person” [3, p. 117]. So, an individual who is truly motivated to learn medical English will find the act of learning the language rewarding.

“Motivating learning is largely dependent on helping to bring out and develop students’ natural motivations and tendencies to learn rather than “fixing them” or giving them something they lack” [3, p. 119].

The key characteristics of motivation and lifelong learning [3, p. 120]:

1. Learning and motivation to learn are natural human capacities in social contexts and relationships supportive of the learner and in content domains perceived as personally meaningful and relevant.

2. What and how much is learned is a function of each learner’s unique views of themselves and the learning process, including their goals, expectations and interpretations of task requirements.

3. Insecurities and other forms of negative cognitive conditioning interfere with or block the emergence of individuals’ natural motivation to continually learn, grow and develop in positive self-determining ways.

Based on the foregoing, it is necessary to combine conventional and innovative educational methods and technologies during the learner-centered education at university for effective English language training of medical students in order to facilitate learning and motivation to continually learn. The usage a learner-centered innovative technology “project method” ensures their positive motivation to learn English for medical purposes provides purposeful correction of professional self-development

activity by an instructor with real predictable results and creates preconditions for the development of their communicative competence.

The “project” is a concept, which has its origin in the professionalization of an occupation. “Project method is a system of independent, coordinated, integrated, communicative and cognitive activities aimed at achieving a practical result – a project. It gradually gets complicated and contributes to the usage of different methods, on the one hand, also facilitates integrating knowledge and skills from different fields of Science, develops the capacity for self-organization, self-development, self-perfection of a future specialist, from the other hand. A project is a constituent of projection. Projection is a creative, an innovative activity aimed at creating objectively and subjectively a new product called a project” [4, p. 42]. The research method was introduced in the curriculum so that students could learn at university to work independently and combine theory with practice. It is an educational enterprise in which students solve a practical problem over a period of time. An instructor may suggest project, but mostly they are planned and executed as far as possible by the students themselves, individually or in groups.

The future specialists can be learned with the help of project method [5, p. 26]:

- to reveal and determine scientific and practical problems;
- to lead their analysis;
- to find some ways of their solution;
- to develop some abilities to work with the information;
- to find the necessary source, for example, some facts in the reference literature or in the mass media;
- to use the information which they receive with the aim to solve given assignments.

Results. Project method (the fragment of which is given below) contributes to the personal needs of medical students' professional self-development, which are the main source of their motivation during the learner-centered medical English language training.

“Maintaining motivation depends on a feeling of control over challenges in order to progressively master required skills. This feeling of control is more likely to occur if skills are introduced gradually, if timely feedback on the use of skills is offered, and if students are encouraged to apply their skills in active problem solving. The teacher's role can be to provide training not just in what to acquire, but in how to find and master knowledge outside the classroom in independent projects. By offering students opportunities to develop learning skills through application of course content to research projects or papers, instructors can encourage students to examine their goals, motivational methods, and learning methods. In assigning projects, instructors should provide clear guidelines and suggestions about how to proceed and what the outcome should consist of” [6, p. 3].

Project: The Problems of Environmental Protection and Impact of it on Human Health

The number of hours: classroom time – 6 hours, the extracurricular time –unlimited.

Objective: To enrich lexical material to the relevant topic; to use active vocabulary in communication; to develop the reading, translating, monologue and dialogue speech habits of students; to understand the importance of learning medical English and needs of its usage in the future career; to increase motivation to getting new knowledge and skills; to develop research and creative abilities of the personality; to bring up feelings of responsibility, self-discipline and self-organisation; to realize the meaning of team work.

Key question: How can each of us contribute to keeping the environment cleaner and safer?

Thematic questions:

1. Air pollution:

1.1. Impact of air pollution on Human health.

1.2. The key Health problems caused by air pollution: respiratory problems, asthma, cancer: lung cancer, heart disease, birth defects, intellectual disorders, tuberculosis, immune system damage.

2. Water pollution:

2.1. Impact of water pollution on Human health.

2.2. The key Health problems caused by water pollution: typhoid fever, cholera, diarrhea, diphtheria, hepatitis, kidney damage, heart damage, nerve disorders, skin lesions, vomiting, poor blood circulation.

3. Land pollution:

3.1. Impact of land pollution on Human health.

3.2. The key health problems caused by land pollution: gastrointestinal diseases.

4. The main Ecological Problems: acid rain, greenhouse effect, global warming, rubbish and waste recycling problem, radioactivity, animals disappearing, cutting down the trees.

5. Medical worker's Role as an Environmental Activist.

Methodical recommendations. It is important to focus students' attention to the main ecological problems and the key Health problems caused by air, water and land pollution, to find possible solutions.

Project characteristics: interdisciplinary, research; it is carried out in accordance with a textbook and materials of the Department under the supervision of an instructor.

The project consists of two parts. In the first part, students make up information about the topic. In the second part, they prepare a written

report according to the thematic questions, create presentations and design a booklet or a poster.

The recommended form of project presentation and protection: “conference”.

The final product of the project: a written report according to the thematic questions, created presentations and videos, a designed booklet or poster with possible solutions proposed by the students.

The research method helps future specialists to develop and form necessary skills in all kinds of language practice, to increase their motivation to learning process and to make it more interesting and effective. It ensures an opportunity of medical students for wider self-expression on medical English language training lessons and creates not only the positive motivation, but also favorable conditions for controlled by an instructor and self-controlled independent medical English language learning.

Discussion. In brief, the usage of the project method in the professional English training of a future specialist in the higher educational establishment [7, p. 124-125]:

- makes teaching process more perfect, effective and individual;
- increases student’s motivation and interest to learning foreign languages;
- enlarges and varies the program of teaching foreign languages;
- forms and develops communicative skills of students more quickly in all kinds of language practice;
- prompts to more effective and rational usage of time in teaching process of foreign languages;
- provides an activity even for those students who, as a rule, give an advantage to keep silent;

- stimulates future specialists to discover their language abilities which forms their self-assurance;
- provides the comfort of student's teaching, so that, they stop to be afraid of the negative mark;
- forms the student's feelings of professionalism in a lecture-room of a university;
- enlists students to solve certain problems which are maximum approximated to professional ones;
- makes teaching process more individual;
- stimulates student's self-work (individual, paired, in groups);
- brings up the regularities of self-realization and self-control in students groups, the abilities to combine collective and individual forms of work;
- ensures necessities of future specialists in professional self-realization and self-development;
- activates student's research and creative activity in all the stages of teaching foreign languages;
- forms some abilities to orient in the world information space and to choose the necessary information;
- helps to reproduce and use assimilated knowledge in the practice-oriented activity;
- enlarges student's and teacher's outlook;
- allows to take part in an electronic creative projects in different countries of the world;
- permits to share with an experience of teaching foreign languages;
- forms the abilities to design your knowledge and professional abilities and skills;
- develops critical thinking and the ability to make conclusions;

– makes the work of an instructor much easier, especially when we speak about the group, where future specialists study with different levels of knowledge: those who know foreign languages better, can perform complicated projects, at the same time weak students can carry out projects of more lower level of complication etc.

Conclusions. In summary, above-mentioned advantages of usage the project method in teaching of foreign languages are not sustainable. However, we can confirm with confidence that implementation of the project method as a learner-centered innovative teaching method with combination conservative methods, brings up an increase in the quality of medical English language training, enlarges and varies its curriculum, facilitates the development of medical students' creative skills, critical thinking etc. and effective medical English language learning in the classroom and extracurricular time, increasing their positive motivation to learn.

References:

1. Колодницька О.Д. Стимулювання професійного саморозвитку майбутнього вчителя гуманітарного профілю засобами проектних технологій: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Колодницька Ольга Дмитрівна. – Т., – 2012. – 238 с.
2. Gardner R.C. Correlation, causation, motivation and second language acquisition / R.C. Gardner // *Canadian Psychology*. – 2000. – V. 41. – PP. 1–24.
3. McCombs, B. "Motivation and Lifelong Learning." *Educational Psychologist*, 1991, 26 (3 & 4), 117-127.
4. Колодницька О.Д. Теоретичний аналіз понять «метод проектів» і «проектування» / О.Д. Колодницька // *Україна наукова: збірник тез доповідей за матеріалами сьомої Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 20–22 грудня 2010 р.)* / Інститут наукового

прогнозування, Кримський ін-т економіки та господарського права (Севастопольська філія), Асоціація «Аналітикум», ТОВ «ТК Меганом». – К., 2010. – Ч. 6. – С.41-43.

5. Геніке Е. Как преподавать студентам, которые хотят учиться? // Вестник высшей школы. – 1999. – № 10. – С.26-27.

6. Capturing and Directing the Motivation to Learn [online source] / Stanford University newsletter on teaching // Speaking on teaching – Fall 1998, Vol.10, No. 1. – Access:

http://web.stanford.edu/dept/CTL/cgi-bin/docs/newsletter/motivation_to_learn.pdf

7. Колодницька О.Д. Загальні аспекти використання методу проєктів у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземних мов. / О.Д. Колодницька // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2008. – Вип. 41. – С.121 – 125.

References:

1. Kolodnytska O.D. Stymuliuvannia profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia humanitarnoho profilu zasobamy proektnykh tekhnolohii: dys. kand. ped. nauk: 13.00.04 / Kolodnytska Olha Dmytrivna. – Т., – 2012. – 238 s.

2. Gardner R.C. Correlation, causation, motivation and second language acquisition / R.C. Gardner // Canadian Psychology. – 2000. – V. 41. – PP. 1–24.

3. McCombs, B. “Motivation and Lifelong Learning.” Educational Psychologist, 1991, 26 (3 & 4), 117-127.

4. Kolodnytska O.D. Teoretychnyi analiz poniat «metod proektiv» i «proektuvannia» / O.D. Kolodnytska // Ukraina naukova: zbirnyk tez dopovidei za materialamy somoi Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. (Kyiv, 20–22 hrudnia 2010 r.) / Instytut naukovooho prohnozuvannia, Krymskyi in-

- t ekonomiky ta hospodarskoho prava (Sevastopolska filia), Asotsiatsiia «Analitykum», TOV «TK Mehanom». – K., 2010. – Ch. 6. – S.41-43.*
5. Genike Ye. *Kak prepodovat studentam, kotorye khotyat uchitsya? // Vestnik vysshey shkoly. – 1999. –№ 10. – S.26-27.*
6. *Capturing and Directing the Motivation to Learn. Stanford University newsletter on teaching. Fall 1998, Vol.10, No. 1. [online source]: Access: http://web.stanford.edu/dept/CTL/cgi-bin/docs/newsletter/motivation_to_learn.pdf*
7. Kolodnytska O.D. *Zahalni aspekty vykorystannia metodu proektiv u profesiinii pidhotovtsi maibutnoho vchytelia inozemnykh mov. / O.D. Kolodnytska // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. – Zhytomyr, 2008. – Vyp. 41. – S.121 – 125.*

IV. PHILOSOPHICAL SCIENCES

УДК 316.77: 008: 17.023.36

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР

кандидат філософських наук, доцент Убейволк О. О.

кандидат філософських наук, Компанієць Л. Г.

Запорізький національний університет, Україна, Запоріжжя

У статті розкривається загальнотеоретичний зміст міжкультурної комунікації, виокремлюються деякі аспекти міжкультурного діалогу. Досліджуються труднощі, пов'язані із здійсненням міжкультурної комунікації як домінантної реалії сучасного світу. В зв'язку з чим автор характеризує фактори, що

впливають на процес міжкультурної комунікації в контексті діалогу культур. Доведено, що поняття діалогу особливо актуальне для сучасного суспільства. Сам процес взаємодії і є діалог, а форми взаємодії є різними видами діалогічних стосунків у міжкультурній комунікації. Визначено, перспективи подальших досліджень які полягають у філософському аналізі міжкультурної комунікації в умовах глобалізації як процесу взаємодії між людьми.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, діалог культур, міжкультурна взаємодія, порозуміння, толерантність, онтологія.

Candidate of Philosophy, Associate Professor, Ubeyvolk O. O., Candidate of Philosophy, Assistant Professor, Kompaniyets L. G. Actual problems of intercultural communication in context of dialogue of cultures / Zaporizhzhya National University, Ukraine, Zaporizhzhya

The article deals with general theoretical content of intercultural communication, with some aspects of intercultural dialogue. The author studies the difficulties associated with the implementation of intercultural communication as the dominant realities of the modern world. In this connection some factors that affect the process of intercultural communication in the context of the dialogue of cultures are described. The author specifies that the achieving of intercultural understanding and as a result, the emergence of an effective intercultural communication, is an ideal model to which man should aspire in their desire and efficiently adapt best to the world.

Keywords: intercultural communication, dialogue of cultures, intercultural interaction, understanding, tolerance, ontology.

Вступ. Складна і вкрай суперечлива природа людини як істоти біологічної, соціальної і культуротвірної відповідно визначає і характер її індивідуального і суспільного буття. Задовольняти свої

потреби сучасна людина може тільки шляхом участі у суспільній з іншими людьми діяльності. Ця обставина зумовлює необхідність у комунікації з ними. Крім того, саме комунікація стала однією з важливих життєвих потреб людини. Її ж цілі, зміст і способи здійснення накладають свій відбиток на формування людини, на суспільну свідомість і культуру, на систему життєвих цінностей та ідеалів, на саме її індивідуальне і суспільне буття. Все це передбачає не тільки подолання мовного бар'єру, але й формування готовності до міжнародного діалогу, розуміння культурної самобутності інших людей, визнання правомірності іншого бачення реальності й оволодіння новою концептуальною картиною світу, що вможливорює розуміння соціальної дійсності й культури.

Розширення меж політичних, економічних, культурних зв'язків між державами піднімає питання про культурну самобутність і культурні відмінності різних народів. Зі збільшенням міждержавних та міжкультурних відносин з особливою гостротою постає питання про конструктивну міжкультурну взаємодію або культурний діалог, зростає значення та роль уміння визначати культурні особливості народів, поважати їх та певним чином знаходити «спільну мову». Тому звернення до міжкультурної комунікації як домінантної реалії сучасного світу є досить актуальною проблемою сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Від початку становлення філософської думки й понині простежується звернення до проблем спілкування, діалогу, комунікації. Ці питання вивчали у своїх працях Арістотель, І. Кант, В. фон Гумбольдт, Ф. Шлейєрмахер, С. К'еркеґор, М. де Унамуно, С. Франк, М. Бубер, Г. Марсель, М. Гайдеґґер, М. Бахтін, Е. Левінас, М. Мерло-Понті, К. Ясперс та інші. Теоретичним проблемам філософії спілкування присвячено дослідження В. Вандишева, М. Кагана, О. Пономарьова, В. Соковніна;

обґрунтуванню спілкування та комунікації – В. Ільганаєвої, М.Кагана, Г. Почепцова, Б. Родіонова, А. Соколова, О. Холода, Ф. Шаркова; міжкультурній взаємодії, діалогу культур – М. Бахтіна, О. Генієвої, Т. Грушевицької, О. Радугіна; культурі спілкування – А. Ковалю, Г. Чайки, Т. Чмут та ін. Феномен комунікації незмінно викликає істотний інтерес з боку представників багатьох галузей науки, виступаючи предметом досліджень філософії і психології, педагогіки і соціології, етики і лінгвістики тощо. Але бракує досліджень, пов'язаний із філософським осмисленням впливу міжкультурної комунікації на розвиток загальної і професійної культури майбутніх фахівців, мовленнєвої культури і духовності, на становлення нової генерації української інтелігенції.

Метою даної статті є дослідження феномену міжкультурної взаємодії і, як результат, виникнення міжкультурної комунікації, аналіз соціально-філософських аспектів цієї проблеми у сучасному суспільстві в контексті діалогу культур. Для досягнення цієї мети необхідно виконати наступні **завдання**: проаналізувати поняття «комунікація»; дослідити проблемні питання комунікації на різних рівнях її існування; розглянути соціально-філософські аспекти комунікації.

Викладення основного матеріалу. У центрі уваги філософії завжди є людина в різноманітті її зв'язків. Все, що створено людиною або має до неї відношення, є частиною культури. Комунікація виступає важливою частиною людського життя, а тому і частиною культури. Відомий американський науковець, дослідник міжкультурної комунікації Е.Холл у своїй праці 1959 року «Німа мова» (The Silent Language) стверджує, що культура – це комунікація, а комунікація – це культура. Спираючись на таке твердження, багато західних вчених символічно зображують культуру у вигляді айсбергу, в основі якого лежать культурні цінності та норми, а його вершиною є індивідуальна

поведінка людини, котра обумовлюється ними і проявляється насамперед у спілкуванні з іншими людьми [1]. Саме тому науковці намагаються розглядати проблемні питання міжкультурної комунікації в онтологічному, гносеологічному, аксіологічному, теологічному, логічному, світоглядному, соціально-комунікаційному, антропологічному і духовно-культурному напрямках.

Проблеми міжкультурної комунікації як онтологічна даність актуалізувалися у процесі становлення транснаціонального бізнесу. У різних країнах він вимушений використовувати місцевий персонал, що має своєрідну культурну компетентність, яка відрізняє його від персоналу в інших країнах, й загалом це ускладнює діяльність економічних утворень нового рівня складності. У політичному континуумі хвилі демократизації у світі та глобалізаційні процеси також загострили питання міжкультурної комунікації як на міжнародному рівні, так і в межах макрорегіональних або окремих держав.

На переконання О. Пономарьова, гносеологічний аспект спілкування – це те, «...що воно є не тільки одним із засобів пізнання людиною зовнішнього світу, включаючи інших людей та саму себе, а й ефективним інструментом упорядкування відносин між людьми, між соціумом і довкіллям» [2, с. 33].

Комунікація – явище складне й універсальне, її зміст і форми є предметом дослідження багатьох наук. Відтак поняття «комунікація» може вживатись як у широкому значенні (універсальному), так і у суто предметному. Комунікація (від лат. *communicatio* – зв'язок, повідомлення) – спілкування, що ґрунтується на взаєморозумінні; повідомлення інформації від однієї людини до іншої або кількох інших» [3, с. 101]. Вперше поняття «міжкультурна комунікація» виникло у другій половині ХХ ст. Воно мало відобразити специфіку

відносин між людьми, що належать до різних культур. У 70-х роках з'явилися періодичні видання з міжкультурної проблематики: «The International and Intercultural Communication Annual» і «International Journal of Intercultural Relations», у яких обговорювалися проблеми, пов'язані з комунікацією, культурою, мовою, різноманітними формами інтеракції, зокрема переговорами. Саме тоді «міжкультурна комунікація» починає використовуватись як спеціальний термін. Сучасні дослідники міжкультурної комунікації у США розвивають її у двох напрямках: міжкультурна комунікація як спілкування і взаємодія культур різних країн і народів і міжкультурна комунікація як спілкування і взаємодія субкультур у межах однієї великої культури. Перший орієнтується на розробку університетських програм, а другий прагне вирішити проблеми співіснування етнічних меншин і ствердження культурного плюралізму.

Проблема міжкультурної комунікації стала від кінця ХХ століття своєрідною точкою перетину кількох ліній розвитку філософської думки, що йшли від різних джерел – від екзистенційної традиції, психоаналізу, неопротестантизму, структуралізму, лінгвістичної філософії та від неомарксизму, репрезентованого передусім філософами Франкфуртської школи [4]. Поняття комунікації у філософії дало можливість по-новому подивитись на перспективи міжкультурного діалогу, на вирішення конкретних міжкультурних та міжцивілізаційних конфліктів. Філософія прагне застосувати головні ідеї комунікативної теорії в аналізі сфери практичного розуму, етики, у дослідженні інших вимірів людського буття, зокрема способів організації соціального життя або тих чи інших форм соціальної інтеграції.

Дослідження міжкультурної комунікації як одного зі способів організації соціального життя та соціальної інтеграції показує, що

відношення між культурами можуть бути різними: а) утилітарне ставлення однієї культури до іншої; б) неприйняття однієї культури іншою; в) взаємодія, взаємозбагачення, тобто відношення культур між собою як рівноцінними суб'єктами. Якраз третій тип відношень, для якого характерне ставлення культури до культури як до рівноправної, рівноцінної, попри її відмінності, несхожості та унікальності, визначається як міжкультурний діалог [5, с. 175].

Уся історія людства – це діалог, який є умовою взаєморозуміння людей. Взаємодія культур, їх діалог – це основа для розвитку міжетнічних, міжнаціональних стосунків. Діалог припускає активну взаємодію рівноправних суб'єктів. Взаємодія культур і цивілізацій припускає загальні культурні цінності. Діалог культур може виступати як чинник примирення, що застерігає виникнення конфліктів. Він може знімати напруженість, створювати відчуття довіри і взаємної пошани. Поняття діалогу особливе актуально для сучасного суспільства. Сам процес взаємодії і є діалог, а форми взаємодії є різними видами діалогічних стосунків. Мінський філософ А. А. Лазаревич вважає, що «найважливіша сутність діалогічної культури і комунікації, що ґрунтується на її основі, полягає у здатності, по-перше, слухати, по-друге, – розуміти співрозмовника». Причому, за його словами, «кількість учасників комунікативного процесу і висловлювані ними репліки, повідомлення можуть бути різними і не є такими істотними порівняно з бажанням слухати і спів-розуміти, умінням відчувати «дух Цілого» і при цьому не нав'язувати свого бачення Істини. Головне, щоб співрозмовник, або суб'єкт комунікації, не уподібнювався ролі «іншого», коли цей «інший» виявляється поза комунікативною інтенцією» [6, с. 58]. Діалог (від грецьк. *dialogos* – розмова, бесіда) як феномен культури і форма комунікації – достатньо багатогранне явище, яке трактується як розмова, переговори, вільний обмін

думками між двома особами; як функціональний різновид мови; як спосіб зображення характерів персонажів і розвитку сюжету літературного твору, як спосіб існування особистості тощо.

Погляд на діалог як на процес комунікації, взаємодію особливого роду, що властива тільки людині, формується на початку ХХ ст. Значний вклад в розуміння унікальної природи людського діалогу, діалогічної природи людини і його ролі у світі вносить філософ М. Бубер. Основна ідея філософії діалогу М. Бубера полягає в тому, що «Я» є зв'язком, відношенням з «Ти», завдяки чому здійснюється істинне призначення людини. У відношенні «Я – Ти» «Я» проявляє себе як особа, що відчуває свою унікальність, індивідуальність. Суть відношення «Я – Ти» в тому, що лише через власне відношення до «Ти» людина стає собою і може усвідомити себе як «Я». Проте не усі представники філософії діалогу визнають, що людина – це рівноправний партнер в діалозі [7, с. 20]. Так, французький філософ Е. Левінас не згоден із затвердженням М. Бубера про обов'язкову присутність в зустрічі рівноправ'я співрозмовників. Е. Левінас стверджує, що зустріч характеризується «несиметричністю» партнерів «Я» і «Ближнього». Зустріч з «Ближнім» є подією, явищем, передусім, етичного характеру, а не пізнавального. Діалог у Е. Левінаса припускає активну зацікавленість розвитком і життям того, кого або що людина любить. Тобто діалог є любов. Саме діалог як любов здатна дати відповідь на питання про призначення людини у світі [8].

Принцип діалогу, що використовується в міжкультурній комунікації, означає пошану і визнання усіх культур. Сучасні американські дослідники К. Сітарам і Р. Когделл пропонують практичні рекомендації, що допомагають формуванню терплячого відношення до представників інших культур. Ці рекомендації можна

назвати кодексом міжкультурного взаєморозуміння. Тобто, найголовніше – людина не повинна судити про цінності, переконання і звичаї інших культур з точки зору власних і виходити з переваги однієї культури над іншою. Ці і інші рекомендації сприяють виробленню толерантного відношення до іншої культури, толерантності. Толерантність виступає основним показником діалогу культур і припускає терпимість по відношенню до інакомислення, чужих поглядів, вірувань, поведінки, до критики іншими своїх ідей, позицій і дій. Також толерантність розглядається як «певна світоглядна і морально-психологічна установка особистості на те, якою мірою приймати або не приймати різні, передусім, чужі ідеї, звичаї, культури, норми поведінки тощо» [9, с. 54]. Проблема толерантності – це, передусім, проблема взаємовідношення представників різних культур, субкультур. Тому особливу роль тут відіграє чинник міжкультурного розуміння як елемент міжкультурної взаємодії. Цей вид розуміння реалізується на різних рівнях: мікрорівні і макрорівні. На мікрорівні можна виділити наступні типи міжкультурного розуміння. Перший тип є міжкультурним розумінням серед соціальних груп. Цей тип ґрунтується на відмінностях між соціальними групами конкретного суспільства. Відмінності між людьми обумовлюються їх походженням, освітою, професією, соціальним статусом і іншими чинниками.

Міжкультурна комунікація також розвивається і на макрорівні. Відкритість зовнішнім впливам і прагнення до взаємодії – важливі умови успішної комунікації. Кожен елемент культури – мораль, право, філософія, наука, художня, політична та побутова культура – має свою специфіку і впливає, передусім, на різні форми, елементи іншої культури, субкультури.

При цьому міжкультурна комунікація може розглядатися в діалозі культур у різних аспектах: за певних умов може

ототожнюватися зі змістом поняття «діалог культур» як чинник соціальної комунікації; може бути соціокультурним механізмом стабілізації культурної комунікації, орієнтованої на активізацію інтегративних процесів духовного і матеріального життя суспільства.

У першому аспекті конкретний зміст поняття «діалог культур» розкривається в культурно-історичній взаємодії етносів, спрямованій на співдружність і згоду між ними. Причому як чинник соціальної комунікації вона засвідчує різноманітність історичних форм розв'язання територіальних, етноконфесійних, економічних чи політичних суперечностей між народами (військовим шляхом, періодичними локальними конфліктами чи методом переговорів). Зауважимо, що саме метод переговорів можна розглядати як варіант вияву діалогу культур при розв'язанні міжетнічних конфліктів, адже порозуміння і взаєморозуміння, як слушно відзначає Г. Захарова, стабілізують суспільні процеси, створюють умови для розвитку культурних чинників регламентації комунікативної взаємодії [10, с. 15].

У другому випадку йдеться про вужчий зміст поняття «діалог культур», де акцентується на структурно-функціональному статусі компонентів діалогу культур, які групуються навколо певних сфер культури за такими ознаками: прагматична, лінгвістична, семантична. Передусім, має місце прагматична мета виживання культури народів, практичної доцільності засвоєння елементів «чужої» культури, що веде до розуміння й оцінки своєї культури, взаємозбагачення культур, досягнення згоди, взаєморозуміння. Саме ці ознаки розкривають механізм соціальної ідентифікації, що забезпечує розуміння можливих результатів комунікації, в даному випадку – діалогу: зміни у знаннях, настановах і мотивах поведінки, у поведінці (діях) партнерів.

Висновки. Отже, досягнення міжкультурного розуміння і, як результат, виникнення ефективної міжкультурної комунікації, є

ідеальною моделлю, до якої повинна прагнути людина у своєму бажанні якнайкраще і ефективніше адаптуватися до навколишнього світу. Міжкультурна комунікація – це необхідний елемент будь-якої міжкультурної взаємодії. Це сукупність різноманітних форм стосунків, взаємодій між людьми, групами, що належать до різних культур. Уся історія людства – це діалог, який є умовою взаєморозуміння людей. Взаємодія культур, їх діалог – це основа для розвитку міжнаціональних, міжкультурних стосунків. Діалог припускає активну взаємодію рівноправних суб'єктів. Взаємодія культур і цивілізацій припускає загальні культурні цінності. Діалог культур може виступати як чинник примирення, що застерігає виникнення конфліктів. Він може знімати напруженість, створювати відчуття довіри і взаємної пошани. Поняття діалогу особливе актуально для сучасного суспільства. Сам процес взаємодії і є діалог, а форми взаємодії є різними видами діалогічних стосунків у міжкультурній комунікації.

Теоретичні й практичні аспекти проблеми міжкультурної комунікації потребують детальнішого вивчення, а перспективами подальших досліджень може бути філософський аналіз міжкультурної комунікації в умовах глобалізації як процес взаємодії між людьми.

Література:

- 1. Эдвард Холл – великий дедушка НЛП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.timesaver.ru/articles>*
- 2. Пономарьов О.С. Логіка спілкування та його гносеологічні аспекти / О.С. Пономарьов // Філософія спілкування. – 2009. – № 2. – С. 28 – 35.*
- 3. Пустовіт Л.О. Словник іншомовних слів / Л.О. Пустовіт, О.І. Скопенко, Г. М.Сюта, Т.В. Цимбалюк. – К.: «Довіра» УНВЦ «Рідна мова», 2000. – 567 с.*

4. *Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: Онтологія людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thales.iatp.org.ua/>*
5. *Захарчук Н.В. Проблема культури та міжкультурної комунікації у філософо-соціологічному аспекті / Н. В. Захарчук // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Педагогіка. – К.: Персонал. – 2008. – № 3. – С. 174 – 178.*
6. *Лазаревич А.А. Коммуникативно-диалогические основы преодоления социальной деструктивности / А.А. Лазаревич // Філософія спілкування. – 2010. – № 3. – С. 56 – 62.*
7. *Бубер М. Изреченное слово / М. Бубер // Личность. Культура. Общество. – 2008. – Т. 10. – №. 2. – С. 19 – 26.*
8. *Левинас Э. Путь к другому / Э. Левинас. – СПб.: СПбГУ. – 2006. – 324 с.*
9. *Соколов В.М. Толерантность: состояние и тенденции / В.М. Соколов // Социологические исследования. – 2003. – № 8. – С. 54 – 63.*
10. *Захарова Г.В. Формирование готовности к межкультурной коммуникации у студентов вуза / Галина Викторовна Захарова: дис...канд. пед. наук: 13.00.01. – Общая педагогика, история педагогики и образования. – Нижний Новгород, 2009. – 164 с.*

References:

1. *Edvard Khol – velikij dedushka NLP [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.timesaver.ru/articles>*
2. *Ponomarov O.S. Lohika spilkuвання ta yoho hnoseolohichni aspekty / O.S. Ponomarov // Filosofiia spilkuвання. – 2009. – № 2. – S. 28 – 35.*
3. *Pustovit L.O. Slovnyk inshomovnykh sliv / L.O. Pustovit, O. I. Skopenko, H. M.Siuta, T.V. Tsymbaliuk. – K: «Dovira» UNVTs «Ridna mova», 2000. – 567 s.*

4. Nesterenko V.H. *Vstup do filosofii: Ontolohiia liudyny [Elektronnyi resurs]*. – Rezhym dostupu: <http://thales.iatp.org.ua/>
5. Zakharchuk N.V. *Problema kultury ta mizhkulturnoi komunikatsii u filosofo-sotsiologichnomu aspekti* / N.V. Zakharchuk // *Visnyk NTUU «KPI». Filosofiia. Pedagogika*. – K.: Personal. – 2008. – № 3. – S. 174 – 178.
6. Lazarevich A.A. *Kommunikativno-dialogicheskie osnovy preodoleniya sotsial'noj destruktivnosti* / A.A. Lazarevich // *Filosofiya spilkuvannya*. – 2010. – № 3. – S. 56 – 62.
7. Buber M. *Izrechenoe slovo* / M. Buber // *Lichnost'. Kul'tura. Obshhestvo*. – 2008. – T. 10. – № 2. – S. 19 – 26.
8. Levinas E. *Put' k drugomu* / E. Levinas. – SPb.: SPbGU. – 2006. – 324 s.
9. Sokolov V.M. *Tolerantnost': sostoyanie i tendentsii* / V. M. Sokolov // *Sotsiologicheskie issledovaniya*. – 2003. – № 8. – S. 54 – 63.
10. Zakharova G.V. *Formirovanie gotovnosti k mezhkul'turnoj komunikatsii u studentov vuza* / Galina Viktorovna Zakharova: *dis...kand. ped. nauk: 13.00.01*. – *Obshhaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya*. – Nizhnij Novgorod, 2009. – 164 s.

УДК: 159.9.072: 159.942.31

СПІВВІДНОШЕННЯ ТИПІВ ЕМОЦІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ З ДАНИМИ СХИЛЬНОСТІ ДО ОБМАНУ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ПОЛІГРАФНОГО МЕТОДУ В ПСИХОЛОГІЇ

Косьянова О.Ю.

Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського, Україна, Одеса

У статті представлені результати емпіричного дослідження взаємозв'язку показників емоційної зрілості та даних схильності до обману. Розкрито структуру і особливості емоційної зрілості та узагальнено дані про особливість емоційної зрілості в юнацькому віці і методи її діагностики. Зазначено, що основними компонентами емоційної зрілості виступають особливості емоційної експресивності, емоційної саморегуляції та емпатії, які мають специфічні ознаки на особистісному та міжособистісному рівнях прояву. Побудована і проведена програма поліграфного дослідження особистісної схильності до обману в юнацькому віці. Статистичний аналіз отриманих результатів дозволив знайти значущі кореляції які вказують на те, що, чим вище рівень емоційної зрілості тим вище схильність до обману і навпаки. Виходячи з наявності кореляційних зв'язків в структурі емпатійного типу отримані високі взаємозв'язки показників схильності до обману з показниками емоційної зрілості, що може вказувати на ймовірнісну оцінку схильності емпатійного типу до обману.

Ключові слова: емоційна зрілість, схильність до обману з використанням поліграфу, типи емоційної зрілості, взаємозв'язки типів емоційної зрілості та схильності до обману.

Косьянова Е.Ю. Соотношение типов эмоциональной зрелости с данными склонности к обману при использовании полиграфного метода в психологии/ Южноукраинский национальный педагогический университет им. К.Д. Ушинского, Украина, Одесса

В статье представлены результаты эмпирического исследования взаимосвязи показателей эмоциональной зрелости и данных склонности к обману. Раскрыта структура и особенности эмоциональной зрелости, обобщены данные об особенностях эмоциональной зрелости в юношеском возрасте и методы ее диагностики. Указано, что основными компонентами эмоциональной зрелости выступают данные эмоциональной экспрессивности, эмоциональной саморегуляции и эмпатии, которые имеют специфические признаки на личностном и межличностном уровнях проявления. Построена и проведена программа полиграфного исследования личностной склонности к обману. Статистический анализ полученных результатов позволил найти значимые корреляции которые указывают на то, что, чем выше уровень эмоциональной зрелости тем выше склонность к обману и наоборот. Исходя из наличия корреляционных связей в структуре эмпатийного типа получены высокие взаимосвязи показателей склонности к обману с показателями эмоциональной зрелости, что может указывать на вероятностную оценку склонности эмпатийного типа к обману.

Ключевые слова: эмоциональная зрелость, склонность к обману с использованием полиграфа, типы эмоциональной зрелости, взаимосвязи типов эмоциональной зрелости и склонности к обману.

Kosyanova O. U. Ratio of types of emotional maturity to the data on susceptibility to deception when using a polygraph method in psychology /

South Ukrainian National Pedagogical University after K D Ushinsky, Ukraine, Odessa

The article presents the results of empirical study of the relationship between emotional maturity indicators and the data on susceptibility to deception. The structure and peculiarities of emotional maturity are described; the data on the peculiarity of emotional maturity in adolescence and methods of its diagnosis are summarized. The author argues that the main components of emotional maturity are the peculiarities of emotional expressiveness, emotional self-control and empathy which have specific features on the personal and interpersonal levels of their expression. The program of polygraph research on personal susceptibility to deception in adolescence has been developed and carried out. Statistical analysis of the results obtained allowed to find significant correlations indicating that the higher level of emotional maturity the higher susceptibility to deception is and vice versa. It has been proved that it is the empathy type of emotional maturity which revealed the highest correlation with all the structural rates of susceptibility to deception according to the types of personal emotional maturity.

Key words: emotional maturity, susceptibility to deception using polygraph, emotional maturity types, relationships of the types of emotional maturity and susceptibility to deception.

Introduction. Currently, there is a particularly acute need for solving numerous applied tasks of psychology with the help of those methods of psychology which would enable the analysis of subconscious sphere, studying subject's psychical functions without relying on the research on subject's consciousness. These methods include those based on the presentation of the reference tested stimulus, for example, the method of

associative experiment, combined motor method of A. R. Luriiia and others that have become classics [1].

In contemporary conditions the studies of personality with employing polygraph method are gaining great popularity [2, 3, 4]. This procedure is rather complicated, especially when analyzing a large sample of respondents. In accordance with the above-said some scholars attempt to find out additional, supporting tools for excluding people especially in conditions of professional selection due to possible participation in various illegal events (criminal cases such as stealing, cheating, data leakage). It is worth noting that at present there are certain tool kits, known in literature as psychosemantical analysis – detection of hidden in the subconsciousness information that can characterize the motivation of behavior or intents (Mind Reader, StimulTest, Psycho Scan System) [5, 6]. But these procedures have a number of drawbacks: relatively high cost of the software, compulsory presence of a personal computer connected to the Internet, insufficiently high accuracy of the results, the limited amount of data that would confirm the optimality of such testing and its superiority over the others.

The purpose and tasks of the research. It is known that a polygraph method in its theoretical and methodological foundation is significantly based on the emotional sphere [7, 8, 9] which is closely integrated with all mental processes, states, motives etc. Given this situation, we set the goal to check to what extent the questionnaire "Diagnostics of emotional maturity" by O. Ya. Chebykin may present a certain pragmatical basis which characterizes individual susceptibility to deception. Herewith, we relied on the assumption that the rates of emotional maturity are the most sensitive and present the data focused on themselves and others, so that they may become informative in such a projection, as compared to a polygraph method. After obtaining the results of this comparison we could

use the emotional maturity test for the preliminary assessment of the individual susceptibility to deception, thereby optimizing the research procedure and shortening the time required for solving the task set to a specialist.

To achieve the goal the following tasks were to be solved:

firstly, to summarize the data on the peculiarities of emotional maturity in terms of their possible connection with the personal susceptibility to deception;

secondly, to describe the methods, stages and conditions of conducting the research;

thirdly, to provide the analysis of the results obtained which describe emotional maturity and susceptibility to deception;

fourthly, to analyze the data of the correlation according to the types of emotional maturity and structural indicators of susceptibility to deception.

Presenting main material. For solving the first task of our research related to the analysis of the interrelation of the rates of emotional maturity and susceptibility to deception it is pertinent to note that person's emotional sphere presents a background not only of cognitive processes, but also that of consciousness, integrating and running through almost all psychical and physiological functions of a person, being a certain indicator of changes of the latest. It is this nature of emotional sphere which enables considering it as one of the most important spheres when using a polygraph method. Since all changes which happen in the activity of brain structures of vegetative system are reflected in emotional reactions of person's both conscious and unconscious.

In the framework of psychological parameter of vital importance are not only reasons and goals of deception, but the role of emotions in the genesis of lying as well. Although deception is not an emotion, it is definitely involved into emotional complex of symptoms, whose prevailing

component – emotional – is determinant. Analysis of contemporary studies [10, 11], reveals that the prevailing emotions causing deception are those of fear. The ultimate cause of deception is greed, vanity, envy, the desire to unmask a deceiver, the desire to find out the truth and others. Beside the above-listed dominating emotions deception is also stimulated by love for friends, sympathy, pity, the desire to defend oneself. It is well-known that when a person is deceiving, his organism is going through three different processes related to emotions, the complexity of content and control (DePaulo), when each of these processes can affect his behavior or state. In the genesis of deception an important part belongs to emotions such as fear, anger, malevolence, envy, anxiety, hope, despair and so on. Herewith emotional process is based on the fact that deception can lead to the three most common types of emotions associated with it – guilt, fear, and elation (P. Ekman). The power of these emotions depends on the personality of the deceiver and the circumstances in which he has to lie. Some people when lying feel less guilty than the others. Thus, for manipulators deception, telling lies is a normal and acceptable way to achieve their goals, so they probably will not feel guilty. The power of guilt depends on the circumstances as well. Besides, deceiver will not feel guilty in case he supposes that the negative consequences of his lie are not too serious. The power of fear that is experienced by a liar also depends on several factors: in relation to whom the deception is committed; deceiver's opinion on his own ability to lie; what consequences of deception after it is discovered are. The elation, emotional upturn that accompany deception grows if the listener is believed to be difficult to deceive. Another intensifying factor is the presence of foreign observers.

When experiencing a strong emotion such as fear or anger, there are some physiological changes observed in his body such as the

acceleration of the heartbeat and breathing, dry mouth and throat, sweating, trembling and feeling of looseness in the stomach. Herewith, most of the above-mentioned changes (latent period can differ) occur when having emotional arousal due to the activation of the sympathetic part of the autonomic nervous system, which mobilizes the organism for emergency actions: blood pressure and heartbeat are increasing; breathing is accelerating; pupils are dilating; sweating is increasing, salivation and mucus producing are reducing; blood sugar is increasing, providing great energy return; blood is coagulating faster in case of injuries; blood is being redistributed from the stomach and viscera to the brain and skeletal muscles, hairs on the skin are standing up creating goose bumps and so on. By doing so, sympathetic part adapts the body for expenditure of energy. When the emotion subsides, the energy-saving functions of parasympathetic part begin to dominate, which returns the body into its normal state. The very work of autonomic nervous system is set by certain areas of the brain, including the hypothalamus (which plays a leading role in many biological motives) and parts of the limbic system. From there the signals are transmitted to the nuclei of cerebral trunk which control the work of the autonomic nervous system. The latter directly affects the muscles and internal organs, triggering changes in the body and causes indirectly other by-changes by stimulating the discharge of adrenaline hormones. Thus, the above-described increased physiological arousal is typical of such emotional states as anger and fear in which the organism is in a stressful situation, such as polygraph research for deceivers.

It is difficult to distinguish the contribution of emotions in such a process, but the ultimate basis of bioelectrical activity according to the data of numerous studies [12] constitute emotional expressions, changes and reactions [13]. Appearance of vividly expressed emotional reactions to

these or those questions, primarily proves that they (due to some subjective for the respondent reasons) are more important for the personf, than the others.

In some studies [13] there were attempts to reveal the differences in physiological changes according to the emotions. Thus, the heart rate was higher with the negative emotions of anger, fear and sadness, than with the emotions of joy, surprise and disgust; and the first three emotions partially differed so that with anger, rage the skin temperature was higher than with fear or sadness. .

Thus, although both anger and seeing a loved person make the heart beat faster, only anger makes it beat much faster; and although both anger and fear have a lot in common, anger is hot and fear is cold (it is not surprising that people describe anger as a boiling blood, and fear as cold piercing to the bone). R. Levenson, P. Ekman and their colleagues have shown that these different patterns of excitation can be universal. Thus, heart rhythm was faster with anger, fear and grief, than with disgust, and the skin temperature was the highest with anger [14, 15].

All this demonstrates the interrelations of emotional sphere and deception, which allows us to further proceed with the analysis of consideration of emotional maturity and susceptibility to deception rates.

Summarizing of the works which employ the notion of "emotional maturity" enabled us to distinguish certain trends in the study of this phenomenon.

Firstly, some scientists are inclined to distinguish the partial models of emotional maturity: identification of emotional maturity and emotional competence as an ability to act in accordance with the internal environment of one's feelings and desires (R. Busk) or as generalizing emotional and intellectual construct which reflects temotional maturity (Yusupova G.V.) [16]; emotional maturity as a new formation of a certain age, i. e. as a characteristics of different emotional expressions peculiar to

a particular age period of the person (D. N. Isaiev, N. Yu. Maksymova, J. Murray et al.); emotional maturity as a social norm – one of the characteristics inherent to adults, i. e. biologically mature person who has learned and adheres to the norms and values of culture or society where he lives, which exist in relation to emotion (A. N. Luk, A. Reber, P. Fraisse et al.); emotional maturity as emotional intelligence, reflecting aspects of comprehending emotional maturity that synthesizes the characteristics of emotional intelligence – identification, comprehension and emotions management (J. Meyer, P. Selovei, D. Caruzo, H. Gardner).

Secondly, the generative models of emotional maturity may be explained as: emotionally mature personality is a “fully functioning person”, open to awareness and trusting his own feelings, able to experience a range of emotions of different depth and intensity, can verbalize, capable of empathy (K. Rogers), is sensitive to his own emotions and understands his own emotions (A. Kocharian), is open to emotional experience and is aware of his own feelings (O. O. Chudina); emotionally mature personality is a personality who is responsible for his actions and emotions, who lives in the present, creative and spontaneous (A. Maslow); emotionally mature person is a genuine person who is able to move away from socio-normalized and socially controlled feelings to the real ones, to see and experience the whole range of real feelings “here and now”, to become free and responsible for his emotions, feelings, his life, to refuse from having stereotypes and clichés, to open oneself to a new experience [17]; emotionally mature person as a child, which is characterized by spontaneity, emotionality, children’s frankness and liveliness of feelings and also by authenticity of life perception and his position in this world (B. Reich, A. Lowen); emotionally mature person as an adult with such qualities as maturity of mind (Z. Freud et al.), the maturity of protective mechanisms (A. Freud et al.), a positive self-perception (H. Kohut et al.),

satisfaction with objects relations (M. Klein et al.); emotionally mature person is involved in transpersonal structures, identifying personal maturity and mental health (S. Grof), revealing the divine beginning in person (A. Mindell); emotionally mature person which is characterized by a high degree of development of emotional sphere on the level of adequacy of emotional reacting in certain social and cultural conditions (O. Ya. Chebykin, I. H. Pavlova).

Keeping the above-mentioned in mind we can consider the concept of “emotional maturity” as the capacity for adequate emotional reaction according to certain age period of the individual’s life and his development in specific conditions. Given these and other studies in our work we relied on examining the nature of emotional maturity which are suggested by O. Ya. Chebykin and I. H. Pavlova [18]. Taking for granted the fact that people’s emotions have psycho-physiological (natural) and social background and based on years of research in this field they determine emotional maturity as an integrative quality of personality which characterizes the degree of the emotional sphere development on the level of the adequacy of the emotional reaction in certain social and cultural conditions and may be expressed by way of important features:

- to purposefully express one’s emotions and deliberately control their expression,
- to use emotional expression as a means of communication,
- the ability to respond emotionally to the pain of others,
- assessing and understanding one’s own emotions and the emotions of others,
- capacity for adequate perception,
- emotions self-control and reflection of emotional states, etc.

The above-mentioned explanation describes the emotional maturity as an integrative phenomenon of purely emotional nature, a certain level of emotional development and the adequacy of emotional reaction.

In this case the main components of emotional maturity as its main characteristics should cover the peculiarities of emotional expressiveness, emotional self-regulation and empathy which have specific features on the personal and interpersonal levels of its manifestation. As far as the data on the peculiarities of the emotional maturity in adolescence and methods of its diagnosis are concerned, according to the greatest work of O.Ya. Chebykin and I. H. Pavlova, in recent years the following things in this field have become important for our study: revealing the trend to all emotional maturity components increasing with increasing age (from 17 to 18-23 years); revealing sex differences in expressing the features of emotional maturity – girls have more actively developing compassion and sympathy, and the boys have regulation of their own emotions developing; distinguishing four main stages of emotional maturity development, one of which relates to the age period 18-23 years which is investigated in the given paper and represents the autonomously-balanced and relatively stable expression of emotional maturity; ascertaining of the possibility of establishing the typological model of individual's emotional maturity which covers 7 types (expressive, self-regulating, empathetic, harmonious, self-regulating and empathetic, expressive and empathetic, expressive and self-regulating) among which the most common are empathetic (30.5%) and self-regulating (25%) of the total sample of respondents; confirmation and justification that the most appropriate tool for measuring the emotional maturity is the questionnaire "Diagnostics of emotional maturity" [19].

Thus, based on the above-listed, solving the second problem we employed the above-mentioned questionnaire which enabled us to obtain all necessary valid and reliable data on the rates of emotional maturity in

the shortest time. The questionnaire contains 42 statements aimed at exploring emotional sphere of a person. Thus, the technique involves consideration of emotional expressiveness as an ability to naturally, spontaneously express emotions with facial expressions, mimicry, movements, gestures, intonation of the voice without suppression, since the control over the external expressions of emotions can cause limitations of sensual experiences, lack of understanding. According to this method the high values on the scale of expressivity prove vivid expression of emotions on one's face, in people's actions, the ability to share one's mood with those surrounding him (introexpressivity) and transform their behavior (extraexpressivity). According to various scholar emotional self-regulation is managing one's emotions according to the situation and feasibility, ability to cope with one's emotions by socially acceptable ways. The high level of self-control demonstrates that the person is able to regulate well his emotions when communicating (intro self-regulation) and thus influence the organization of the behavior of others (extra self-regulation).

Empathy implies an ability to penetrate into the world of other person's feelings, an ability to understand the emotional state of others, an ability to sympathize and empathize with them, understand their behavior, emotionally respond to their feelings. High value according to the scale of empathy reflects person's deep understanding of a variety of life circumstances of others, an ability to rise their confidence (introempathy) and thus influence on their behavior and actions (ekstraempathy) [20].

As far as susceptibility to deception is concerned, it should be noted that in our study we consider the term "susceptibility" as the most balanced concept which states person's particular characteristic in terms of its manifestations. Regarding such categories as "deception", "lie" and "untruth" we understand them as a complex unity, since the signs of these

categories appear at the same time, it is only the form of manifestation – complete distortion of truth, partial distortion, innuendo etc. However, these forms are not connected with differentiating these categories. Indeed, a person can be deceived by different ways and in different ways: to tell half the truth or tell a lie, make an action (as deceivers do) or vice versa – to promise something without doing this. But to tell a lie is possible only in one way – verbally, that is, with the help of oral or written language. “Lie has, of course, other functions, too, but its main function is to act as an instrument of deception that allows you to take advantage and benefit.” [21]. But deception can be performed by other means as well, namely, by actions. Thus, while deceiving it is possible to use both words and actions simultaneously. And it is hardly possible to understand where “deception” started and whether it finished with “lie” or “untruth”.

That is why, in our understanding “deception” is still an integrated category, which includes both “lies” and “untruth”. To confirm this we will note that deception can be expressed in the form of: voice messages; actions or lack of actions (false maneuver, machination, game, roles, hypocrisy, promises failure); “deception” as the goal, which is based on intentions and motives of the subject, and can be expressed with hostile orientation (lie) or without hostile orientation (untruth, nonsense, fiction); “deception” as a subject, which manifests itself in untrue information or true information, presented in a way that an interlocutor arrives at conclusions which contradict the exclusive state of things; “deception” as an action of the subject who pursues certain interests” [22]; “deception” as the process of implementing untrue information; “deception” as a result, as an action that has reached its objective, i.e. the interlocutor perceives untrue information as a true one and uses it in his further activity, thus being deceived [22].

According to the purpose of the study we worked out polygraph tests in compliance with all necessary rules and regulations which include: a single-word understanding ("Yes / No"); clear, precise formulation, the maximum conciseness (simple grammatical structure); convenient for pronunciation, correct in meaning; contains only a single action or a single fact; has only one semantic content; does not express the specialist's distrust to the respondent; in important questions we instinctively avoided dangerous combinations of letters in pronunciation (cr, tr, pr, tsh, ksch, zhr); considers intellectual and educational level, vocabulary peculiarities; absence of questions in the future tense and formulated questions, particles-negations "not", as well as particles of double negation, that is the statement "not, not".

In its final version polygraph study consisted of seven test groups, each of them corresponding to the direction of modern youth's values, and an additional "lie-detecting test" necessary for the procedures of chart analysis and obtaining the results. The first (after the "lie-detecting test") is a block of tests which is focused on finding deception in a value sphere of the corresponding higher educational institution; the second – that of the past, namely, school age; further: the third – that of the future employment and wealth; the fourth – health; the fifth – family;; and the sixth – friends and communication; the seventh – compliance with social norms. Overall, polygraph test consists of eight blocks of tests and 122 questions. 51 questions ("significant" questions) are focused on deception detection in key spheres of modern youth's values. In the case of polygraph testing in psychological research "neutral" questions serve as a baseline, those that introduce into the theme of "significant" question (one or more), which follows it and compare the response to the latter. "Neutral" question is really "neutral" in case when the examinee provides consciously truthful answer, and the content of the question does not

perform any particular emotional significance for him [23]. However, in the purposes of psychological research “neutral” questions should attract and even make think over the research topic. “Significant” questions (relevant, checking) carry information about the details of the study or related events which are definitely known to the respondent. In our study “significant” questions are key questions in determining the level of deception of the examinee.

Generally, the whole process of conducting the polygraph examination took 1,5-2,5 hours. The study covered 70 people including 48 girls and 22 boys aged 19-22 years, who completed the “Diagnostics of emotional maturity” questionnaire. An expert analysis, i.e. qualitative and quantitative evaluation of the polygraph charts has been carried out based on it some generalizations have been made. Given the need for comparison of the polygraph examination methodology in our study we performed the modernization of the results obtained in terms of their representation in certain digital values. In this case, we relied on the way of measuring the scales which means assignment to the examinees the characteristics of digital values (points) and each statement of the examinee was given a conditional numerical value. When calculating the number of points for questions focused on deception in a certain value sphere each positive response was assigned "1", which indicates the presence of verbal deception (admittance) of the respondent. When getting a negative answer the value "0" (no admittance) was assigned. According to the methodology of polygraph examination and the chart results analysis in the same way numerical values were assigned to false statements which describe fraud.

In our study we used an integrated rate of susceptibility to deception – “total deception”, which is a combination of hidden deception (detected

while using polygraph) and verbal deception (examinee's oral admittance of the deception according to the methods of polygraph testing).

Table 1

Statistically significant correlations of the rates of emotional maturity and susceptibility to deception (total sample, n = 70)

Rates	IEX	EEX	EE	IS	ES	S	IEM	EEM	EMP	EM	SINC	FV	FCH	GOF
IEX	1	0,323**	0,803**		0,283*		0,331**		0,281*	0,544**			0,298*	0,528**
EEX		1	0,823**		0,357**		0,283*	0,414**	0,437**	0,631**			0,337**	0,525**
EE			1		0,394**	0,249*	0,377**	0,334**	0,444**	0,723**		0,252*	0,391**	0,647**
IS				1	0,277*	0,752**				0,415**			0,328**	
ES					1	0,841**	0,313**	0,563**	0,551**	0,785**			0,386**	0,453**
S						1	0,298*	0,476**	0,486**	0,772**			0,449**	0,363**
IEM							1	0,279*	0,791**	0,617**				0,321**
EEM								1	0,809**	0,690**			0,370**	0,458**
EMP									1	0,818**			0,378**	0,489**
EM										1			0,530**	0,644**
SINC											1			
FV												1	-0,509**	0,509**
FCH													1	0,482**
GOF														1

Notes: 1. IEX - introexpressivity; EEX – extraexpressivity; EE – emotional expressivity; IS – intro self-regulation; ES – extra self-regulation; S – emotional self-regulation; IEM – introempathy; EEM – extraempathy; EMP – empathy; EM – emotional maturity; SINC – sincerity; FV – susceptibility to verbal fraud; FCH – susceptibility to fraud revealed when analyzing charts; GOF – general rate of the susceptibility to fraud (these symbols will be used in the following tables as well); 2. * - correlation is statistically reliable on the level of $p \leq 0,05$; ** - correlation is statistically reliable on the level of $p \leq 0,01$.

Based on the results obtained, we went on to the third task of our study aimed at revealing the most significant relationships of the basic properties of emotional maturity and the data on polygraph studies concerning susceptibility to deception. To do this, we conducted a statistical and theoretical analysis and provided a systematization of the data which underwent psychological explanation. To solve this task we employed the following statistical methods: calculation of the sample mean ($\bar{x}$), mode (M_o) and median (M_e) of the distribution; calculation of the product-moment correlation coefficient of Pearson (r) for correlation

analysis, use of t-Student criterion (t) to determine the authenticity of the differences between samples that were compared [24, 25]. Consideration of the rates of emotional maturity and susceptibility to deception using polygraph in adolescence allowed us to find significant correlations between the level of emotional maturity and susceptibility to common deception $r = 0,644$, $p < 0,01$, which may show that the higher the level of emotional maturity the higher susceptibility to common deception is and vice versa. Similar trends have been revealed (see Table 1):

- between the level of emotional expressiveness and susceptibility to common deception $r = 0,647$, $p < 0,01$ which shows that the higher the level of emotional expressiveness the higher susceptibility to deception is and vice versa;
- between the level of empathy and susceptibility to general fraud $r = 0,489$, $p < 0,01$ which may prove that the higher the level of empathy the higher susceptibility to common deception is and vice versa;
- between the level of emotional maturity and susceptibility to hidden deception (detected with the help of polygraph) $r = 0,530$, $p < 0,01$, it may point out that the higher the level of emotional maturity the higher susceptibility to hidden deception is and vice versa.

The above-mentioned results enabled us to start the fourth task of our research aimed at a more in-depth analysis in terms of differentiating the examinees according to the types of emotional maturity by comparing them with susceptibility to deception. Thus, based on the data on the sample under analysis relating to respondents' susceptibility to deception, the connector may be linking both common rate of emotional maturity and any dominant component of emotional structure. It is necessary to note that it is the variability of specific forms of emotional reaction which serves as the differentiation of the examinees according to the types of emotional maturity. Thus, in determining the types of emotional maturity we assume

as the basis a purely pragmatic approach with reliance on the dominating component in its structure [18]. Thus, 30% respondents revealed the expressive type, 20% – empathetic, 20% – self-regulating, 16% – expressive and empathetic. As for the structure of the groups of the respondents of harmonious, self-regulating and empathetic, expressive and self-regulating types, it is not considerable, and for this reason correlation analysis wasn't conducted.

Table 2

Statistically significant correlations of the rates of emotional maturity and susceptibility to fraud in the group of students with empathetic type of EM (n=14)

Rates	IEX	EE X	EE	IS	ES	S	IEM	EEM	EMP	EM	SINC	FV	FCH	GOF
IEX	1		0,575*				0,730*							
EEX		1	0,851*		0,604*				0,649*	0,728*				0,684**
EE			1		0,678*	0,560*	0,705*		0,722*	0,852*				0,615*
IS				1										
ES					1	0,870*		0,611*	0,800*	0,877*			0,575*	0,875**
S						1	0,626*		0,830*	0,894*			0,581*	0,745**
IEM							1		0,673*	0,747*				
EEM								1	0,702*	0,549*			0,535*	0,591*
EMP									1	0,940*			0,570*	0,699**
EM										1			0,574*	0,769**
SINC											1			
FV												1		
FCH													1	0,616*
GOF														1

Notes. * - correlation is statistically reliable on the level of $p \leq 0,05$; ** - correlation is statistically reliable on the level of $p \leq 0,01$.

Thus, according to the empathetic type (Table 2), based on the presence of correlations in this structure, there are very high levels of correlation of the rates of susceptibility to deception and those of emotional maturity observed: between the level of emotional maturity and susceptibility to common deception $r = 0,769$, $p < 0,05$; between susceptibility to common deception and the level of self-regulation – $r =$

0,745, $p < 0,05$; between susceptibility to common deception and the level of empathy – $r = 0,699$, $p < 0,05$; between susceptibility to common deception and the level of expressiveness – $r = 0,615$, $p < 0,01$. Summarizing these results, we can talk about most probabilistic estimation of the susceptibility of empathetic type to deception in relation to other types.

Table 3.

Statistically significant correlations of the rates of emotional maturity and susceptibility to fraud in the group of students with expressive type of EM (n=24)

Rates	IE X	EEX	EE	IS	ES	S	IEM	EEM	EMP	EM	SINC	FV	FCH	GOF
IEX	1		0,737* *							0,587* *			0,468* *	0,618**
EEX		1	0,827* *							0,631* *			0,536* *	0,530*
EE			1						0,492* *	0,777* *			0,643**	0,725**
IS				1		0,702* *				0,445* *				
ES					1	0,864* *		0,610* *	0,595* *	0,800* *				
S						1		0,543* *	0,535* *	0,820* *				
IEM							1		0,505* *					
EEM								1	0,866* *	0,704* *			0,450* *	0,615**
EMP									1	0,803* *			0,497* *	0,671**
EM										1			0,607**	0,660**
SINC											1			
FV												1	- 0,639**	
FCH													- 1	0,493*
GOF														1

Notes. * - correlation is statistically reliable on the level of $p \leq 0,05$; ** - correlation is statistically reliable on the level of $p \leq 0,01$.

As for the expressive type of correlation structure (Table 3), the integral rate of emotional maturity in this group on the significantly high level correlates with the rates of deception: between the level of emotional maturity and susceptibility to deception $r = 0,699$, $p < 0,05$; between the level of emotional maturity and susceptibility to hidden deception $r = 0,570$, $p < 0,01$. Similarly, there are close connections of susceptibility to

deception and other components of the emotional maturity rates: between susceptibility to common deception and the level of empathy $r = 0,671$, $p < 0,05$; between susceptibility to common deception and the level of expressiveness $r = 0,725$, $p < 0,05$. Besides, we can also see that with this rates of deception closely correlate not only integrals, but also their components, such as: introempathy, extraempathy, introexpressivity and extraexpressivity. Based on the results obtained, we can also assume that the peculiarities of emotional maturity severity of the representatives of the expressive type can point out to some extent to susceptibility to deception.

Table 4

Statistically significant correlations of the rates of emotional maturity and susceptibility to fraud in the group of students with self-regulative type of EM (n=14)

Rates	IE X	EEX	EE	IS	ES	S	IEM	EEM	EMP	EM	SINC	FV	FCH	GOF
IE X	1		0,806* *							0,560*			0,621*	0,611 *
EEX		1	0,622*					0,582*		0,612*				
EE			1			0,643* *				0,801* *			0,703* *	0,608 *
IS				1		0,754* *	0,561 *			0,658*			0,705* *	0,740 **
ES					1	0,730* *		0,664* *	0,599*	0,696* *				
S						1	0,548 *	0,551*	0,712* *	0,912* *			0,734* *	0,788 **
IEM							1		0,753* *	0,668* *				
EEM								1	0,790* *	0,639*				
EMP									1	0,845* *				
EM										1			0,658*	0,714 **
SINC											1			
FV												1		0,627 *
FCH													1	0,777 **
GOF														1

Notes. * - correlation is statistically reliable on the level of $p \leq 0,05$; ** - correlation is statistically reliable on the level of $p \leq 0,01$.

Concerning the correlation structure of self-regulating type (Table 4), the integral rate of emotional maturity as well as in previous analyzed types on a significantly high level correlates with the rates of deception:

between the level of emotional maturity and susceptibility to deception $r = 0,714$, $p < 0,05$; between the level of emotional maturity and susceptibility to hidden deception $r = 0,658$, $p < 0,01$. Similarly, there are close connections of susceptibility to deception with other components of emotional maturity: inclination between susceptibility to common deception and expressiveness $r = 0,608$, $p < 0,01$; between susceptibility to common deception and the level of self-regulation $r = 0,788$, $p < 0,05$. Based on the results obtained, we can also assume that the peculiarities of the emotional maturity severity of the representatives of self-regulating type can show to some extent susceptibility to deception.

Table 5

Statistically significant correlations of the rates of emotional maturity and susceptibility to fraud in the group of students with expressive and empathetic type of EM (n=11)

Показатели	IE X	EEX	EE	IS	ES	S	IEM	EEM	EMP	EM	SIN C	F V	FC H	GOF
IEX	1	0,735**	0,942**	0,694*	0,822**	0,856**	0,829**	0,812**	0,942**	0,936**				
EEX		1	0,920**	0,618*	0,772**	0,786**	0,676*	0,889**	0,920**	0,896**				0,756**
EE			1	0,707*	0,858**	0,884**	0,814**	0,910**	10,000**	0,984**				0,699*
IS				1		0,877**	0,773**		0,707*	0,791**				
ES					1	0,899**	0,634*	0,827**	0,858**	0,897**				
S						1	0,788**	0,756**	0,884**	0,952**				
IEM							1		0,814**	0,827**				
EEM								1	0,910**	0,877**				0,627*
EMP									1	0,984**				0,699*
EM										1				0,652*
SINC											1			
FV												1		0,615*
FCH													1	0,722*
GOF														1

Notes. * - correlation is statistically reliable on the level of $p \leq 0,05$; ** - correlation is statistically reliable on the level of $p \leq 0,01$.

The fact that expressive and empathetic type shows less confirmation of the connections of the rates of susceptibility to deception and emotional

maturity (Table 5) possibly proves that the presence of high dynamic changes in its reactivity, on the one hand, and depressivity, on the other hand, as well as the ambivalence of feelings. Therefore, such data can not perform certain predictive basis for determining susceptibility to deception, that is the representatives of this type haven't shown the susceptibility to deception.

Getting this data, we went on to their inter-type analysis to be able to conduct the procedure of emotional maturity diagnostics in order to predict susceptibility to deception according to the type. Thus, it can be argued with high probability (despite the presence of correlations for all four listed types), the most close correlations according to all parameters are found in empathetic type. That is, if to rank all the types in the hierarchy based on the data on correlation analysis, we can assume that the representatives of empathetic type have maximum susceptibility to deception.

Conclusions. In general, summing up the results of the research we can arrive at the following preliminary conclusions.

First, based on theoretical studies it was stated that the data on susceptibility to deception obtained with the help of polygraph method reflect quite extensively the various changes in the emotional sphere of personality. Based on the current research it was revealed that the data on emotional maturity may be a probable informative indicator of a personal susceptibility to deception, since they integrate the most significant signs of emotional sphere peculiarities: empathy, self-regulation and expressivity.

Secondly, the technology of the pilot study of the peculiarities of susceptibility to deception is built on the basis of a polygraph testing and the questionnaire "Diagnostics of emotional maturity" based on empirical studies.

Thirdly, it was shown that the integrated rate of emotional maturity in the sample under analysis got high correlation with the susceptibility to deception.

Fourthly, it was proved that the highest correlation with all structural rates of susceptibility to deception according to the types of emotional maturity was revealed in empathetic type of personality's emotional maturity. Similar trends to a lesser degree are found with the representatives of expressive and self-regulating types.

Given all these data we can say with a certain assumption that the preliminary use of the methodology "Diagnostics of emotional maturity" by O. Ya, Chebykin can perform a procedure for the preliminary evaluation of individual susceptibility to deception.

References:

1. *Computer psycho-semantic analysis and psychocorrection on the subconscious level.* - M.: Izdatelskaia grupa "Progress" - "Culture", 1995, 416 pp, page 15
2. Porges, S. (2011). *The Polyvagal Theory: Neurophysiological Foundations of Emotions, Attachment, Communication, and Self-regulation.* Norton
3. Kosianova, O.Yu. *Contemporary tendencies and perspectives of the use of polygraph methods in psychological studies.* // *Nauka i osvita.- Science and Education*, 2014. №1/CXVIII, Pp.32-39
4. Alekseiev, L.G. *Psychophysiology of lie detection. Methodology.* – M.: OOO "Galleia-Print", 2011 - 108 p.
5. Fine, S., & Edward, M. (2016, January). *Counterproductive Work Behaviors among Overqualified Employees. Paper presented at the 12th Annual Convention of the Israeli Psychometric Association (IPA), Ramat-Gan, Israel.*

6. Simon Baron-Cohen, Daniel C. Bowen (2015) *The “Reading the Mind in the Eyes” Test: Complete Absence of Typical Sex Difference.*
http://docs.autismresearchcentre.com/papers/2015_BC_Pone_Reading-The-Mind.pdf
7. Raymond Nelson. *Scientific Basis for Polygraph Testing.* *Polygraph* (2015), 44(1), 28-61p.
8. Handler, M., Shaw, P. & Gougler, M. (2010). *Some thoughts about feelings: A study of the role of cognition and emotion in polygraph testing.* *Polygraph*, 39, 139-154.
9. Kahn, J., Nelson, R. & Handler, M. (2009). *An exploration of emotion and cognition during polygraph testing.* *Polygraph*, 38, 184-197.
10. Kevin D. Mitnick, William L. *The Art of Deception - Controlling the Human Element of Security*, 2010
11. *Ontology of concepts.* [Ed.] Karasik, V.I. & Sternin, I.A. Vol.1, Volgograd: Paradigma, 2005. – 352 p., pp.176-177
12. Ilin, E.P. *Emotions and feelings.* 2-nd ed. – SPb: Piter. 2013. – 783 p., pp.41-46
13. Atkinson, R. et al. *Introduction into psychology. Manual for universities.* Trans. Zinchenko V. M: Trivola, 1999,- 729 p.
14. Levenson, R. W., Ekman, P., Heider, K., & Friesen, W. V. (1992). *Emotion and the autonomic nervous system activity in an Indonesian culture.* *Journal of personality and social psychology*, 62, 927-988
15. Levenson, R., Ekman, P., Friesen, W., Fruda, N., Kuipers, P., & Schure, E. (1989, August). *Relationships among emotion, appraisal, and emotional action readiness.* *Journal Of Personality And Social Psychology*, 57(2), 212-228
16. Yusupova, G.V. *Content and measurement of emotional competence: Extended doctoral theses, Kazan.* – 2006. – 20 p.

17. *F.Perls, A. Menehetti et al. Gestalt-approach. The witness of the therapy. - M.: Izd-vo Instituta Psikhoterapii 2001. -224 p.*
18. *Chebykin, O.Ya. & Pavlova, I.H. Formation of emotional maturity of personality // – Odessa : SVD Cherkasov, 2009. –230 p.*
19. *Chebykin, O. Ya. Emotional regulation of learning and cognitive activity. – Odessa, 1992. – 168p.*
20. *Pavlova, I. H. Formation of emotional maturity in adolescence and early adulthood: Extended doctoral theses. - Odessa, 2005. -19 p.*
21. *Kuznetsov, V. V. Psychology of mutual understanding. Untruth. Lies. Fraud. Ed.: Peter; 2008, 288p., P.54*
22. *Dubrovskii, D. I. Deception. Philosophical and psychological analysis. 2-nd edition / Canon + N .: ROOY "Rehabilitation", 2010. 336 p.*
23. *Kniazev, V. & Varlamov, G. Polygraph and its Practical Application. M .: "Print Center", 2012. - 859 p.*
24. *Iermolaiev, O. Yu. Mathematical statistics for psychologists - 2nd ed. - M .: MPSY, Flynta, 2003 - 336 p.*
25. *Andrienko, V. A. Mathematical statistics for psychologists: Textbook. Odessa: Astroprint, 1999.-232 p.*

CONTENTS

I. ECONOMICAL SCIENCES

Kalicheva N.E., Maslova V.O.

Justification of proposals aimed at improving the state of fixed assets of railway transports 3

Stefanyshyn O.B.

Development of the domestic trade in Ukraine against the background of the general economic trends 14

II. MEDICAL SCIENCES

Kilyeyeva O.P., Doctor of Pharmacy, Professor, Bushueva I.V.

Cosmeceutical tool in the treatment and preventing rosacea 25

III. PEDAGOGICAL SCIENCES

Zaliy R.V.

Valeological special competence of students of technical universities in Ukraine: the concept and in the structure of subject competences future professionals 36

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Kolodnytska O. D.

Motivation learning and the usage of project method 48

IV. PHILOSOPHICAL SCIENCES

Candidate of Philosophy, Associate Professor, Ubeyvolk O. O.,

Candidate of Philosophy, Assistant Professor, Kompaniyets L. G.

Actual problems of intercultural communication in context of dialogue of cultures 59

V. PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Kosyanova O. U.

Ratio of types of emotional maturity to the data on susceptibility to deception when using a polygraph method in psychology

72